

Terörle Mücadele Kanunu Bağlamında İfade Hürriyeti ve Propaganda Kavramları Üzerine Değerlendirmeler

Mehmet Savaş ÖZDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku
Konya, Türkiye

mehmetsavas.ozdag@karatay.edu.tr (Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi
Geliş: 08.02.2023
Kabul: 15.06.2023
Yayın: 01.08.2023

Anahtar

Kelimeler:

Terörizm, Propaganda,
İfade Hürriyeti,
Bilgilenme Hakkı,
Kamu Düzeni.

ÖZET

Propaganda; İngiltere'nin eski başbakanlarından Thatcher'in anlatımı ile "terörizmin oksijendir". Devletin siyasal aygıtlarına, hukuk düzenine yönelik yıkıcı ideolojisini, siyasal amacını, fikirlerini; gerçekleştirdiği sembolik şiddet eylemlerinin arkasına yerleştiren terör örgütü; korkutarak uyuşturduğu kitlelerin zihinlerine bu yolla erişmeyi ve onları dönüştürmeyi hedefler.

Ne var ki, terör örgütünün elinde muazzam bir silah olan propaganda, ifade hürriyetinin bir tezahürü/görünüm şekli olarak da değerlendirilir. İfade hürriyeti ise bütün hürriyetlerin özü ve ön koşulu olarak kabul edildiği için hukuksal müdahale ve kısıtlamadan olabildiğince korunmak istenir. Üstelik, salt bir düşünce açıklaması olarak, ifadenin herhangi bir suça vücut vermeyeceğine ilişkin kuvvetli bir eğilim de mevcuttur. Gerçekten, bu yaklaşıma göre en yıkıcı fikir ya da düşünce açıklaması dahi serbest tartışma ortamında panzehrini bulacak, böylece hukuksal bir müdahaleye ihtiyaç da kalmayacaktır. İfade hürriyetinin bir türevi olarak görülen propaganda fiilleri için de benzer değerlendirme sık sık yapılır.

Oysa, haklar ve yükümlülüklerin karşılıklı temelinde şekillenmiş olan modern hukuk düzenlerinde, hiçbir hak ve hürriyet sınırsız kabul edilmez. Dolayısıyla ifade hürriyetinin de sınırlarının olacağı tabiidir. Yaygın kabulün aksine basit bir düşünce açıklamasından daha fazla anlam içeren propaganda fiilleri için bu sınır evleviyetle mevcuttur. Ancak sağlıklı bir değerlendirme için ifade ile propaganda arasındaki sınırın belirginleştirilmesine ve propagandanın terörizmde oynadığı rolün anlaşılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Assesments on the Concepts of Freedom of Expression and Propaganda Within the Context of Anti-Terrorism Law

Article Info

Article History

Received: 08.02.2023
Accepted: 15.06.2023
Published: 01.08.2023

Keywords:

Terrorism, Propaganda,
Freedom of Expression,
Right to Information,
Public Order

ABSTRACT

Propaganda; in the words of Thatcher, one of the former prime ministers of United Kingdom "It is the oxygen of terrorism." A terrorist organization hides behind its symbolic acts of violence and aims to reach and transform the minds of the masses that are numbed by its destructive ideology, political aim and ideas against the political instruments do the state and legal order.

Although it is considered as an appearance of the freedom of expression; the propaganda becomes a massive weapon in the hands of a terrorist organization. Since the freedom of expression is accepted as the core and the precondition for all freedoms, it is desired to be highly protected against the pervention and restriction. Moreover, there is a mere insight on "the statements do not constitute any crime". Indeed, according to this view; in a free discussion platform, even the most destructive ideas or expressions can find their antidote and accordingly there won't be need for legal intervention. Which are seen as a derivative of freedom of expression, a similar evaluation is often made for the propaganda acts.

In fact, the modern legal orders are formed on the basis of the reciprocity of the rights and obligations and in this system the extent of the rights and freedoms are not limited. Therefore, it is natural that the freedom of expression will also have limits. And contrary to the general acceptance, it should be accepted that propaganda acts, which consist deeper meaning than any simple statement of opinion, a fortiori will have limits. However, for a healthy evaluation, it is necessary to clarify the border between the expression and propaganda and understand what kind of role the propaganda plays for the terrorism

Atıf/Citation: Özdağ, M. S. (2023). "Terörle Mücadele Kanunu Bağlamında İfade Hürriyeti ve Propaganda Kavramları Üzerine Değerlendirmeler", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), s. 491-529.

"This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)"

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. // This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

GİRİŞ

Fransız sosyolog ve antropolog Gustave Le Bon (1841-1931) yaşadığı dönemi, **kitleler çağı** olarak tarif ediyor ve halk sınıflarının, siyasi hayata katılmaları ile birlikte, gittikçe ilerleyerek idareci sınıflar durumuna gelmelerini, içinde bulunulan devrenin en göze çarpan özelliklerinden biri olarak nitelendiriyordu.¹

Şüphesiz, Fransız düşünürün tanıklık ettiği dönemlerden bugüne değişen çok şey oldu. Ancak, onun, yaşadığı döneme damgasını vuran kitle ya da insan toplulukları ile ilgili tespitleri, bugün de değerini koruyor. Le Bon; milliyetleri, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüf her ne olursa olsun, rastgele fertler topluluğu olarak adlandırdığı kitlenin; onu meydana getiren fertlerin ayrı ayrı sahip olduğu karakterlerden farklı ve bağımsız olduğunu; bilinçli şahsiyetin eriyip kaybolduğu bu yığınımın, yeni bir karakter ile psikoloji kazanana dek, başlangıçta kolektif zihniyetten de mahrum bulunduğunu söyler.²

Kendisini oluşturan fertlerden her biri, belli bir fikri, karakteri temsil ederken; bu vasıflardan yoksun kitle, kişilik kazanmak, bir zihniyet sahibi olmak ister. Bu istek, kitleyi, verileni almaya hazır bir topluluk haline getirir. Alıcı bir temayül zihniyetinde oluş, kitlenin en büyük özelliklerinden biridir. Burada, muhakemenin yerine içgüdü, aklın yerine tabiat, sorumluluk yerine boş vermişlik, mantık yerine iptidailik geçtiği için kitle rahatlıkla manipüle edilebilir.³

Benlik arayışı içinde aksiyon isteyen, çabuk inanma istidatı taşıyan bir topluluk olarak kolayca yönlendirilebildiği için de propaganda, hedef olarak önce kitleyi seçer. "**Propaganda, aydınlara değil, daima ve özellikle daha az tahsilli kitleye hitap etmeli**" diyen Hitler⁴, propagandanın vazifesinin, münferit ferdi bilgi sahibi kılmak değil; kitlelerin dikkatini, belirli olaylar, zaruretler üzerine çekmek olduğunu; bilimsel düzeyde bilgi sahibi olanlara ya da olmak isteyenlere ders vermek amacını taşımadığı için harekâtının daima duygulara ve pek az akla hitap etmesi gerektiğini söyler.⁵

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan dünya savaşları sonrasında bloklu dünya düzeninde, konvansiyonel ya da nükleer savaşın, kaybeden için olduğu kadar kazanan için de ağır yıkım ve maliyet getireceği gerçeğinin tecrübe edilmesi ile; artık tek mermi atmadan, cephane israf etmeden, asker ve sivil zayıyatı vermeden düşman gücü zayıflatmak, yıkmak, aynı ideolojik çizgiye

¹ Le Bon, Gustave. *Kitleler Psikolojisi*, (Çev.: Hasan Can), 1. Baskı, Tutku Yayınları, Ankara 2015, s.13. Yazar, bu eseri 1895 yılında yayımlamıştır.

² Le Bon, s. 23-24.

³ Le Bon, s. 35 vd. Le Bon'un, kitle içindeki bireyin durumunu, hipnotik duruma benzetmekle kalmayıp, buna gerçekten hipnotik olarak baktığını söylemekle yetinen Freud; kitlenin, sözler ile dile getirilen majik (büyüsel) gücün etkisinde kalındığına ilişkin tespitlere de karşı çıkmaz görünür. Ancak, Freud, Le Bon'un kitleye yön veren önder kişilik ile ilgili tespitlerini doyurucu bulmaz. Freud'a göre kitledeki ihtiyaç, her ne kadar bir önderin ortaya çıkmasına olumlu zemin hazırlasa da önderdeki kişisel özelliklerin de bu yoldaki isteğe uygun düşmesinin zorunlu olduğunu söyler. Bkz.: Freud, Sigmund. *Kitle Psikolojisi*, 1. Baskı, Bozak Yayınları, s. 36-37.

⁴ Hitler, Adolf. *Kavgam*, (Çev: Hüseyin Cahit), 2. Baskı, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1941, s. 113.

⁵ Özdağ, Mehmet Savaş. "Propaganda Üzerine" *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği*, Muzaffer Özdağ'a Armağan, C. II, ASAM Yayınları, No: 61, Ankara, 2003, s. 274.

getirmek için hasım kampın fertlerini, kendi devleti ve toplumuna yabancılaştırarak, Truva Atı gibi kullanmak temel strateji; propaganda da bu stratejinin çok etkin bir silahı haline gelmiştir.⁶

Nitekim, günümüzde propaganda faaliyetleri, savaş etkinlikleri ile öylesine kaynaşmıştır ki, bir anlamda onun yerini aldığı dahi söylenebilir.⁷ Soğuk savaş kavramını takiben psikolojik savaş teriminin ortaya çıkışı da esasen bu gelişimin neticesinde olmuştur.⁸

I. TERÖRİZM VE PROPAGANDA

Terör, siyasal bir hedefe ulaşmak maksadıyla devlete, halka ya da fertlere karşı sistemli şiddet eylemlerine başvurma;⁹ siyasal eğilimleri normal olmayan yollardan değiştirmek amacıyla düzenlenen ve içerisinde şiddet veya şiddeti kullanma tehdidi barındıran sembolik eylemdir.¹⁰

Terörün; ideoloji, örgüt ve şiddet olmak üzere üç unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar içinde şiddet öne çıkmakta; örgütün ideolojisi doğrultusunda belirlediği hedefe ulaşmada çok önemli bir işlev görmektedir.¹¹ Esasen, terör ya da terörizmi farklı kılan en önemli özellik; onun belli politik amaçlara erişmek için kullandığı kendine özgü stratejisidir. Bu strateji, şiddete dayalı olmakla beraber, terör, siyasal hedefine ulaşmak için fiziksel zararının yaratacağı kısıtlı etkiden çok psikolojik etkiye ağırlık verir.

Terörist liderlerden Carlos Marighella, bu mücadele yöntemini şöyle özetler: "*Psikolojik savaş, saldırgan bir taktik içermektedir. Kitle iletişim araçlarından doğrudan ya da dolaylı yararlanarak, halkın ağızdan ağıza dolaşan haberlerine dayanarak hükümeti demoralize etmeyi amaçlar. Psikolojik savaşta, medyaya sansür ve baskı uyguladığı ve kendisine yönelik filtreleri yasaklayarak savunma konumuna kapandığı için hükümet her zaman dezavantajlıdır. İşte tam bu noktada, hükümet çılgın ve ümitsiz hale gelir, tezatlarla düşer, kendisini ve her şeyi kontrol etme gayreti içinde çökmeye başlar*"¹².

Terör eylemlerinin sembolik olması, enstrümantal olmadığını anlatmaktadır. Teröristin işlediği fiille, kitleye mesaj vermek bakımından doğurduğu fiziki kapasite arasında çok büyük fark vardır. Eylem, fiziki kapasitesinin çok üzerinde bir etki doğurmaktadır. Maksat, baskı, korku ve yılmılık yaratmaktır. Korku öğrenilen sübjektif bir deneyim olduğu için kitle korkmayı

⁶ Özdağ, 2003, s. 270.

⁷ Alman generali ve siyasetçisi Erich Ludendorf, daha Birinci Dünya Savaşı esnasında, "*artık savaş silahlarla değil, sözcüklerle yapılıyor*" derken, bu gerçeği çok önceden keşfetmiştir. Bkz.: Çalağan, Önder. *Terörizmin Bir Propaganda Aracı Olarak Medya ve Terör Haberciliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2020, s. 47.

⁸ Domenach, J. M. *Siyasi Propaganda*, (Çev.: Cevdet Perin), Remzi Kitabevi, İstanbul 1962, s. 7.

⁹ AnaBritannica, C.20, Ana Yayıncılık, 1990, s. 548.

¹⁰ Tavlaş, Nezih. "Terörü Tanımlamak", *Strateji Dergisi*, S.2, İstanbul, 1995, s. 128.

¹¹ Akçay, Ekrem Yaşar/ Çelenay Ömer Engin. "Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırıların Örneğiyle İncelenmesi", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, 2012, s. 184.

¹² Marighella, Carlos. *Şehir Gerillası El Kitabı*, (Çev.: Mehmet Atilla), 1. Baskı, Evren Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 126.

öğrendikten sonra şiddet kullanılmadan kimi hallerde sadece tehdit de yeterli olacaktır.¹³ İtalya'da 1970'li yıllarda çok kanlı eylemlere imza atan Kızıl Tugaylar terör örgütünün " *Bir kişiyi öldür. Yüz kişiyi eğit* " anlayışı ile hareket ettiği bilinmektedir.¹⁴

Terör eylemleri, toplumları şekillendiren dinamik kavramları bulup, zayıf yönlerini saptadıktan sonra bunlara saldırarak yok edip değiştirmeyi, en elverişli tahrip taktiği olarak görür. Propaganda bu taktikte, yıkıcı silah vazifesi görür ve böylece kitleye yönelik, deyim yerinde ise bir entelektüel tedhiş faaliyeti başlar.¹⁵

Terör örgütünün her bir eylemi, gerçekte propaganda niteliğindedir. Örgüt için terör eylemlerinde ne kadar çok kişinin yaralandığı ya da hayatını kaybettiği değil; gerçekleştirilen terör eylemlerinden kaç kişinin haberdar olduğu önem taşımaktadır.¹⁶ Dolayısıyla, sinema, internet ve basılı yayın gibi medya organları, kitlelere ulaşabilme etki oluşturabilme yeteneği ile terörizm¹⁷ için olağanüstü işlevsel unsurlardır. Bu unsurlar, terör örgütlerinin propaganda yapmalarına doğrudan veya dolaylı yoldan katkı sağlarlar.¹⁸

Bilindiği üzere, geçmiş mağduriyetler ve suça ilişkin olumsuz tecrübeler, insanlarda suç mağduru olma korkusunu arttırmaktadır. Araştırmalar, özellikle medyadan alınan haberler ile bu korkunun daha da arttığını ortaya koymuştur. Olayın yaşandığı yerde yarattığı korku, yerel ölçekte etkili iken; medya vasıtası ile etkisini ulusal düzeyde hissettirmektedir. Terörizmin siyasi hedefi de önemli ölçüde toplumda oluşturacağı bu psikolojik etki ile ilgilidir. Bu nedenle terörist eylemlerin ana işlevi, hedef toplum içinde korku ortamının oluşmasını sağlayarak; bu suretle siyasal iradeyi, hükümetleri, terörist gruplar ile uzlaşma yapmaya veya beklentilerini karşılamaya zorlamaktır.¹⁹

Bu anlatılanlar, terörün fikri unsur taşıyan bir hareket, bir siyasal mücadele yöntemi olarak gerçek saldırıyı; askeri terminoloji ile ifade edecek olursak, cephede değil, cephe gerisinde yaptığını, zaferi burada kazanmayı umduğunu göstermektedir.²⁰

¹³ Başeren, Sertaç. "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme", *Terörizm İncelemeleri, Teori, Örgütler, Olaylar*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, No: 10, s. 5.

¹⁴ Sözü, orijini itibarı ile "Bir kişiyi öldür. On bin kişiyi korkut" şeklinde bir Çin atasözü olduğu belirtilmektedir. Bkz.: Avşar, Zakir. "İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik", *TRT Akademi*, C. 2, S. 3, 2017, s. 118.

¹⁵ Özdağ, 2003, s. 282.

¹⁶ Saran, Mine/ Bitirim Selin. "Terörle Mücadelede Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri", *Ulusal Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, C. 1, S. 2, 2010, s. 92.

¹⁷ Terör ve terörizm kavramları aslında birbirinden farklıdır. Terörizm, siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör faaliyetinde bulunmayı benimseyen bir strateji anlayışıdır. Bu nedenle örneğin bir linç olayında ya da trafik kazasında terörden bahsedilse de terörizm olarak adlandırılmaz. Terörizmden söz edebilmek için aynı siyasi amaca yönelmiş bir dizi terör olayının varlığı gerekir. Bkz.: Başeren, s. 2.

¹⁸ Tuğcu, M. Said. "Althusser'in İdeoloji Kavramı Bağlamında 'Operasyon Argo' Filminin Analizi" *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 3, 2016, s. 59.

¹⁹ İrmak, Fatih/ Kahya Yavuz. "Amerika Birleşik Devletleri'nde Terörizm ve Terörizm Korkusu, 11 Eylül Terör Saldırılarının Öncesi ve Sonrasına İlişkin Bir Analiz", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 7, S. 33, s. 316.

²⁰ Özdağ, 2003, s. 282.

II. TERÖRLE MÜCADELE KANUNU'NDAKİ DÜZENLEME

A. Terörle Mücadele Kanunu'nun Yürürlüğe Girişi ve Uğradığı Değişim

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 12.04.1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Terörle Mücadele Kanunu ile birlikte terör, terör suçlusu ve terör suçları tanımlanırken;²¹ terör örgütü propagandası ile devletin bölünmezliği aleyhine propaganda fiilleri de 7. ve 8. maddelerde ayrıca ve açıkça suç olarak düzenlenmiştir.

Ne var ki, 3713 sayılı Kanun, yürürlüğe girdiği 1991 yılından bugüne kadar geçen zaman diliminde çok sayıda değişiklik de geçirmiştir. Önce, Terörle Mücadele Kanunu'ndaki devletin bölünmezliği aleyhine propaganda suçunu düzenleyen 8.nci maddede, ifade özgürlüğünü genişletme gerekçesi ile 1995 yılında değişiklik yapılarak, “*hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun*” ibaresi, metinden çıkartılmış;²² 2002 yılında, bu sefer de fiilin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik özel kasıt ile gerçekleştirilmesi aranarak, suçun işlenmesi zorlaştırılmış; nihayet 2003 yılındaki değişiklik ile²³ madde, kanundan tümü ile çıkarılmıştır.

Terör örgütünün propagandası suçunu düzenleyen 7/2 maddesi de yürürlüğe girdiği tarihten bugüne tam altı kez değişiklik geçirmiştir. Yürürlüğe girdiği 1991 yılında, anılan madde, silahlı çete olarak değerlendirilmeyen²⁴ terör örgütlerinin propagandasını suç olarak düzenlerken; bugünkü mevcut içeriğinden farklı olarak, örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerinin propagandası unsuruna yer vermemekteydi.²⁵ Ne var ki, 2002 yılında, 8.nci maddeyi değiştiren 4744 sayılı Kanun, Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2 maddesini de değiştirmiş; propaganda suçunun oluşabilmesi için terör yöntemlerine başvurmaya özendirilecek şekilde yapılması aranmıştır.

2003 yılında ise 4963 sayılı Kanun ile yeni bir değişiklik yapılmış, madde bugünkü haline yaklaşmış ve propaganda suçunun oluşabilmesi için fiilin ancak şiddet veya diğer terör yöntemlerine başvurmayı teşvik edecek şekilde yapılmış olması öngörülmüştür.

2006 yılında yapılan değişiklik ise maddenin hem öncesi hem sonrasında geçirdiği diğer değişikliklerden farklılık içermektedir. İfade özgürlüğünü daraltıcı sayılan²⁶ bu düzenlemede, yükselen terör eylemlerine bağlı olarak, suçun oluşması için terör örgütünün tek başına propagandası yeterli sayılmış, önceki metindeki şiddet veya diğer terör yöntemlerine başvurmayı

²¹ Propagandanın kavram olarak tanımına ise Terörle Mücadele Kanunu'nda yer verilmemiştir.

²² 27.10.1995 tarihli ve 4126 sayılı Kanun.

²³ 19.07.2003 tarihli ve 4928 sayılı Kanun.

²⁴ Silahlı çete ile ilgili propaganda suçu, 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu'nun 169. maddesinde düzenlenmiş sayılmakta idi.

²⁵ Bkz.: dipnot 93. Bu yönü ile maddedeki anlatım, mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesinde geçen “*...her ne surette olursa olsun propaganda yapan kimse...*” ifadesi ile benzerdi.

²⁶ Topçu, Namık Kemal. “Terör Örgütünün Propagandasını Yapma Suçu (TMK 7/2-5)”, *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 10, S. 28, 2015, s. 111, 112. Yazar haklıdır. Dolayısıyla bu değişiklik, süreç içinde yol kazası (!) gibi durmaktadır.

teşvik edecek şekilde yapılmış olması haline yer verilmemiştir. Ayrıca, maddeye, suçun basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde, cezanın yarı oranında arttırılacağı hükmü eklenmiştir.

2013 yılında, 6459 sayılı Kanun değişikliği ile²⁷ maddenin bugünkü haline erişilmiş; terör örgütünün propagandası suçunun oluşabilmesi için terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propaganda yapma hali suç sayılmıştır.²⁸

2015 yılında yapılan 6638 sayılı kanunla, maddede değişiklik yapılarak, (a) fıkrası kaldırılmış ve yeni bir fıkra eklenmiştir. Nihayet 2019 yılında, 7188 sayılı Kanunla yapılan son değişiklikle haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacını taşıyan düşünce açıklamalarının suç oluşturmayacağına ilişkin ibare Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2 fıkrasına işlenmiştir.²⁹

Terörle Mücadele Kanunu'nun, propaganda suçu yönünden geçirdiği bu değişim sürecinin, daha rahat anlaşılabilmesi için değişiklikleri, aşağıda tablo halinde sunmayı yararlı görüyoruz:

Yukarıdaki fıkra uyarınca meydana getirilen örgüt mensuplarına yardım edenlere ve **örgütle ilgili propaganda yapanlara**, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan beş yıla kadar hapis ve ellimilyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası hükmolunur. (1991 tarihli ilk metin)

Yukarıdaki fıkra uyarınca meydana getirilen örgüt mensuplarına yardım edenlere veya **terör yöntemlerine başvurmaya özendirerek şekilde örgütle ilgili propaganda yapanlara** fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beşyüz milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezası verilir. (2002 tarihli metin)

Yukarıdaki fıkra uyarınca oluşturulan örgüt mensuplarına yardım edenlere veya **şiddet veya diğer terör yöntemlerine başvurmayı teşvik edecek şekilde propaganda yapanlara** fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beşyüz milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezası verilir. (2003 tarihli metin)

²⁸ Madde gerekçesinde, bu değişiklik “*AIHM, şiddeti teşvik edici nitelikte olmayan açıklamaların ifade özgürlüğü kapsamında olduğunu belirterek, içeriğinde şiddete başvurmayı cesaretlendirici ifadeler yer almayan ya da kişileri silahlı isyana teşvik edici nitelikte olmayan açıklamalar nedeniyle bireylerin Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde cezalandırılmasını ifade özgürlüğüne aykırı bulmaktadır. Yapılan düzenlemeyle maddenin ikinci fıkrasında yer alan suçun unsurları yeniden belirlenmekte, maddeye ‘cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde’ ibaresi eklenerek, suçun kapsamı AIHM standartlarına uyumlu hale getirilmektedir.*” şeklinde açıklanmaktadır.

²⁹ Değişikliğe ilişkin madde gerekçesinde, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından söz edilmekte; ağır, sert, incitici nitelikte de olsa ifade özgürlüğünün doğal sonucu olarak, eleştiri hakkının kullanılmasının suç oluşturmayacağı vurgulanmakta; propaganda suçuna ilişkin olarak mahkemelerce verilen kararlarda uygulama birliğinin bulunmadığından söz edilerek, farklı uygulamaları gidermek amacıyla değişikliğin yapıldığı belirtilmektedir. Bkz.: 17.10.2019 tarihli ve 7188 sayılı Kanuna ilişkin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin teklif metni. <https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/KanunTeklifi/256570> Erişim Tarihi: 20.10.2022.

Terör örgütünün propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır (2006 tarihli metin)

Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır. (2013 tarihli metin)... Haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacını taşıyan düşünce açıklamalarının suç oluşturmaz. 7188 sayılı ve

B. Propaganda Suçunun Düzenleniş Şeklindeki Sorun

5532 sayılı Kanunla, 2006 yılında yapılan istisnai değişiklik bir yana bırakılırsa; Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2 maddesinin, yürürlüğe girdiği tarihten bu yana, ifade hürriyetini genişletme adına geçirdiği değişikliklerin yukarıda anlatılan seyri; aynı zaman diliminde, kanun koyucunun da bir zihinsel dönüşüm ve değişim geçirdiğini ortaya koymaktadır.³⁰ Bu durum, ilerleyen bölümde irdelenecek olan yüksek mahkeme kararlarında daha da bariz olup; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarını esas alan uygulamanın, olabildiğince ifade hürriyeti lehine yorum yaparak geliştirdiği ve böylelikle terör örgütü propagandası suçunun işlenmiş sayılabilesinin zorlaştırıldığı gözlemlenmektedir.

Gerçekten, yasal düzenlemenin ilk yürürlüğe girdiği tarihte; terör örgütü, yapı, ideoloji ve yöntemleri ile bir bütün olarak ele alınmış iken; gelinek noktada, terör örgütünün kendisi ile terör örgütünün yöntemleri birbirinden ayrıştırılmış; terör örgütünün sadece kullandığı cebir, şiddet ve tehdit gibi yöntemlerinin meşru gösterilmesi, övülmesi ya da bu yöntemlere başvurulmasını teşvik edecek şekilde propagandası suç sayılmıştır.³¹ Değişikliğin amacı her ne kadar suç teşkil edecek fiili somutlaştırmak, böylece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin standartları ile uyumlu hale gelmek şeklinde açıklanmış olsa da bunun sorun yaratması kaçınılmazdır. Gerçekten, uyguladığı yöntemlerden bağımsız olarak, terör örgütüne yapılacak bir gönderme -olumlu referans içerdiğinde dahi- propaganda suçuna artık vücut vermeyebilecek gibi gözükmektedir. Nitekim, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun aşağıda ayrıca irdelenecek kararlarında³² geçen;

“...Diğer bir anlatımla işlenen fiil, terör örgütü ile ilgili olmakla birlikte bu örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerine ilişkin değilse ; işlenen fiil terör örgütü ile ilgili olmakla

³⁰ Değişimin yönü ve iradi olup olmadığı, ilerleyen bölümde sorgulanacaktır.

³¹ Mamafih, öğretilde, terör örgütünün propagandası suçunun, soyut tehlike suçu olarak düzenlendiği görüşü hâkimdir. Suçun konusu üzerinde gerçekten bir zarar tehlikesinin yaratılmış olması şart değildir. Bkz. Yıldırım, Zeki. *İfade ve Basın Özgürlüğü Bağlamında Terör Örgütünün Propagandası Suçu*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 280-281; Türkoğlu, Selin. “Terör Örgütünün Propagandası Suçu (TMK M. 7/2-5)”, *Suç ve Ceza*, S. 1, 2021, s.180; Özgenç, İzzet. “*Terörizmin ve Terör Örgütünün Propagandası Suçu ve Ceza Hukuku Sorumluluğu*”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 25, S.2, 2021, s. 425; Şen aksi fikirde olup, suçun somut tehlike suçu olduğunu ileri sürmektedir. Bkz.: Şen, Ersan. “Terör Örgütünün Propagandası Suçu”, Hukuki Haber Sitesi, 28 Eylül 2022, (Erişim Tarihi: 26.10.2022), s. 7.

³² Yargıtay CGK, E. 2017/630, K. 2020/385, T. 29.09.2020, <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.10.2022).

beraber bu örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini bir başkasına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla işlenmiyorsa ; işlenen fiilin konusu terör örgütü ile ilgili ve bu örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerine ilişkin olmakla birlikte bu yöntemleri meşru gösterecek, övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde değilse...

şeklindeki değerlendirmeler, bu yorumu güçlendirmektedir. Genel Kurul, önüne gelen uyuşmazlıkta, bir yandan yukarıdaki değerlendirmeyi yaparken; diğer yandan da sanığın duruşma salonunda defalarca sarfettiği “*Biji serok Apo*” şeklindeki sözlerinin, uyuşmazlığa konu ifadenin gerek içeriği gerekse açıklandığı ortam ve muhataplarındaki etkisi gözetildiğinde, ifade özgürlüğü kapsamında kaldığı sonucuna varmıştır.³³

Oysa, şiddet olgusu, terör örgütünün doğasına içkin ve ondan ayrı düşünülemez, olmaz ise olmaz unsuru olup; bir terör örgütünün tüm faaliyetleri de özünde şiddet barındırır. Diğer yandan, terör örgütünün, herhangi bir cezai sorumluluk doğurmayan bir eylemsizlik hali de tasavvur olunamaz. Zira, örgütün salt mevcudiyeti dahi, Türk Ceza Kanunu’nun 314. maddesine göre suçtur.

Terör örgütü, yöntemlerinden bağımsız düşünüldüğünde de başka bir yapıya, örneğin bir sivil toplum kuruluşuna dönüşmüş olmayacaktır. Bu itibarla, örgüt ile örgütün yöntemlerini ayrı tutma çabası; bir oksimoron, verili hukuk düzeni ve mantık kuralları ile telif olunamayan ağır bir çelişki oluşturur. Yasal düzenleme ile getirilen bu yapay ayrımın, uygulamadaki sonuçları için yargı kararlarına ayrıca bakmak gerekecektir.

III. YARGI KARARLARINDA İFADE HÜRRİYETİ VE PROPAGANDA KAVRAMLARI

A. Uluslararası Alanda Değerlendirme Ölçütleri

İfade hürriyeti ve propaganda kavramlarına temel yaklaşım; iki ayrı kıtada, iki farklı hukuk sisteminin en tepelerindeki yüksek mahkeme kararlarında ortaya konan düşünceler parantezinde şekillenmektedir.

Bir tarafta, Amerikan Yüksek Mahkemesi’nin (Supreme Court) 1919 yılında *Schenck v. United States* davasında³⁴ verdiği kararda açıklanan “açık ve mevcut tehlike (clear and present

³³ Mamafih, konser salonunda söylenen “*Selam selam İmralı’ya bin selam, biji serok Apo, dişe diş kana kan seninleyiz Öcalan*” şeklindeki benzer sözler, silahlı terör örgütünün propagandasını yapma suçu olarak değerlendirilmiştir. Yargıtay 8. CD., E. 2009/3222, K. 2011 / 4969, T. 15.06.2011 <https://www.kazanci.com.tr/> (Erişim Tarihi: 15.20.2022).

³⁴ 249 U.S. 47 (1919) Söz konusu davada, Sosyalist Parti genel sekreteri olan Charles Schenk isimli şahıs, Birinci Dünya Savaşı sırasında bastırıp dağıttığı bildiriler ile askere alma hizmetlerini engellediği ve yasalara sadakatsizlik, itaatsizlik gösterdiğinden bahisle Casusluk Kanununa göre yargılanıp mahkûm edilmesini temyiz konusu yapmıştır. Schenk, Amerikan Devletinin, kendi yurttaşlarını, başka ülkelerin insanlarını vurmaları için silah altına alıp bu coğrafyalara göndermesine muhalefet etme hakkının bulunduğunu savunmuştur. Yüksek Mahkemenin, hakkındaki altı aylık hapis cezasının onanması yönünde verdiği hükmün gerekçesini kaleme alan yargıç Oliver Wendell Holmes, söz konusu bildirimlerde dile getirilen düşüncelerin sıradan zamanlarda her yerde ifade olunabileceğini, bunun anayasal

danger)³⁵” kriteri; diğer yanda ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 1976 yılında, Handyside/Birleşik Krallık³⁶ davasında ulaştığı “demokratik toplum düzeninin gerekleri, ölçülülük ve bağlam” kriteri, ifade hürriyeti ve ona yönelik sınırlamalar ile ilgili normatif parametreleri oluşturmaktadır.³⁷

“*Açık ve mevcut tehlike*” kriterinde geçen ‘açıklık’ kavramı ile bir tehlikenin kuşkuya yer vermeyecek şekilde ortaya çıkması; ‘yakınlık’ kavramı ile de düşünce açıklamasında geçen kelimelerin, somut bir tehlikeye yol açacak yakınlıkta olması kastedilmektedir.³⁸ Schenk kararının gerekçesini yazan yargıç Holmes’ün başvurduğu “*Kalabalık tiyatro salonunda, (içinden böyle söylemek gelmiş de olsa) yangın var şeklinde bağırmanızın*” metaforu ile anlatılmak istenen; bir yandan, belli koşullar altında, düşünce açıklamasında kullanılan ifadelerin diğer yandan da ifadelerin özellikleri itibarıyla sınırlanabilmesinin meşru olacağıdır. Sınırlama için bu iki koşul (ifade ve ifadenin özellikleri) uzaklık/yakınlık ve derece saptaması için birlikte ele alınmalı; ifadeyi sarf edenin niyeti ve ifadenin eğilimi birbiri ile uyuyorsa ifade sınırlanabilmelidir.³⁹

Amerikan Hukuku’nda, ifade hürriyeti kavramını, derin ve kapsamlı inceleyen Aydın’a göre, önlenmesi meşru olan kötülüğün (örneğin savaş hali) büyüklüğü ile tehlikenin büyüklüğü savaş halinin ortaya çıkmasından ne derece korkulması gerektiği) birbirinden ayrılmalıdır. Zira, tehlike ile kötülük arasındaki ilişki; bir başka deyişle zarar tehlikesi ile korunmak istenen menfaat bağının sağlıklı bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Aydın, Schenk kararında getirilen formül ile hem tehlikenin hem de gerçekleşmesi halinde doğacak zararın görece olarak büyük olmasının arandığı kanaatindedir.⁴⁰

bir hak olduğunu ancak her fiilin işlendiği zamanın koşullarına göre değerlendirilmesi gerektiğini belirterek, hafızalarda yer eden şu benzetmeyi yapmıştır: “Kalabalık bir tiyatro salonunda ‘yangın var’ diye bağırma hürriyetiniz bulunmamaktadır.” İfade hürriyetinin zamana ve mekâna göre sınırlarının olması gerektiğini ihlas eden bu anlayış, açık ve mevcut bir tehlike halinde ifadenin kısıtlanabileceği kabulünü doğurmuştur.

³⁵ Kriter, Türk Hukukuna açık ve yakın (imminent) tehlike olarak taşınmıştır.

³⁶ Bir yayıncılık firmasının sahibi olan Richard Handyside isimli şahsın, “ Küçük Kırmızı Ders Kitabı” isimli yayını basıp dağıtması ile ilgili olarak Birleşik Krallık tarafından, yayının müstehcen bulunup para cezasına mahkum edilmesi ve bastırılan kitapların da imhasına karar verilmesine ilişkin davada; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ifade özgürlüğünün, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturduğu tespitini yaptıktan sonra; bu özgürlüğün sadece lehte olduğu kabul edilen değil, devletin veya nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, onlara rahatsız edici gelen düşünceler için de geçerli olduğunu, bunun çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleri olduğunu, bunlar olmadan demokratik toplumun olamayacağı değerlendirmesini yapmıştır. Bkz.: <https://hudoc.echr.coe.int/fulltext> Erişim Tarihi: 10.09.2022.

³⁷ Ancak, belirtmelidir ki, açık ve mevcut tehlike kriteri, Amerikan Hukuku’nda ifade hürriyetinin sınırları ile ilgili tek kriter değildir. “Dengeleme (Balancing)”, “Muğlaklık (Vagueness)”, “Haddinden Fazla Genişlik (Overbreadth)”, “İfadeye Müdahale Eden En Hafif Aracın Kullanılması (Least Restrictive Means)” gibi ilkeler de bu alanda, zaman zaman Yüksek Mahkeme tarafından kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz.: Aydın, Öykü Didem. *Üç Demokrasiye Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku -I- Amerika Birleşik Devletleri*, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, s. 307 vd.

³⁸ Ustabulut, Batuhan. “İfade Özgürlüğünde Açık ve Mevcut Tehlike”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 16, 2017, s. 49.

³⁹ Aydın, s. 331.

⁴⁰ Aydın, s. 332.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin "Handyside kararı" ile ortaya koyduğu "demokratik toplum düzeninin gerekleri, ölçülülük ve bağlam" kriteri ile de öncelikle demokratik bir toplumu⁴¹ niteleyen ilkelere azami özen gösterilmesi gerektiği tespiti yapılmakta ve ifade özgürlüğünün, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturduğu kaydedilmektedir.

Yüksek Mahkemeye göre ifade özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi sınırları içinde sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen 'haber ve düşünceler' için değil, Devletin veya toplumun bir bölümünün aleyhine olan, onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden haber ve düşünceler için de uygulanacaktır. Bu, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gereği olup, bunlar olmadan demokratik toplumdan bahsedilemez. Bu demektir ki, bu alanda getirilen her koşul, yasak ve ceza, izlenen meşru amaçla orantılı (ölçülülük) olmalıdır. Keza ulusal mahkemelerin kararları, demokratik toplum olmanın gereklerine göre incelenirken; bu kararlar, verildiği şartlardan soyutlanmamalı (bağlam); ulusal hukuklar ile uluslararası aşamada gösterilen deliller ve argümanlar, bütünlük içinde ele alınmalıdır.

B. Yargıtay Kararlarında Propaganda Suçu

Türk Hukuku, önce Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin ortaya koyduğu "açık ve mevcut tehlike" kriteri ile tanışmıştır. 2002 yılında, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17 ve 19. maddelerinde yapılan değişiklikle⁴² benimsemiştir. Kriter, 2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 216. maddesindeki "Halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama" ve 6459 sayılı Kanunla⁴³ değişik 215. maddedeki "Suçu ve suçluyu övmeye" suçlarına ilişkin düzenlemelerde de bir objektif cezalandırma şartı olarak, yerini almıştır.

Mamafih, söz konusu açık ve yakın tehlike kriteri, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu henüz yürürlüğe girmezden önce de Yargıtay kararlarında yer almaya başlamıştır.⁴⁴ Kriterin, doğrudan ifade hürriyeti ve propaganda bağlamında tartışılması; aynı dönemde Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun, Halkı din farklılığını kullanarak, açıkça kin ve düşmanlığa tahrik etme suçu ile ilgili olarak verdiği bir karar⁴⁵ vesilesi ile gerçekleşmiştir.⁴⁶

⁴¹ Bu kavram, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10/2 maddesinde geçmektedir.

⁴² 26.03.2002 tarihli ve 4786 sayılı Kanun.

⁴³ 11.04.2013 tarihli ve 6459 sayılı Kanun.

⁴⁴ "...Karar yerinde de açıklandığı üzere; sanığın kurucusu ve lideri, olduğu PKK örgütünün amacı, "Devletin hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırarak, bağımsız bir Kürt Devleti kurmak" olduğuna göre, bu amaca yöneldiğinde kuşku bulunmayan yukarıda açıklanan eylemler mahiyetleri itibariyle ülke bütünlüğü için *ciddi, büyük ve yakın tehlike doğuracak* hüviyet arz ettiğinden, sanığın kurduğu silahlı çete niteliğindeki PKK örgütünün vahim olan bu olayları, sanığın emir ve talimatları ile fiilen gerçekleştirmiş olması karşısında; TCK.nun 168. maddesinin sanık hakkında uygulanmasına imkan bulunmamaktadır..." Yarg. 9. CD. E. 1999/1296, K. 1999/3623, T. 22.11.1999 <https://www.kazanci.com.tr/>, Erişim Tarihi: 20.09.2022.

⁴⁵ Yarg. CGK E. 2004/8-130 E. K. 2004/206, T. 23.11.2004, <https://www.kazanci.com.tr/>, Erişim Tarihi:15.10.2022.

⁴⁶ Ustabulut, bu içtihadın "açık ve yakın tehlike" ölçütünün doğrudan kullanıldığı ilk Yüksek Mahkeme kararı olduğunu ve 765 sayılı kanunun özgürlükçü bir yorumu olduğunu beyan etmektedir. Bkz.: Ustabulut, s. 48.

Açık ve yakın tehlike kriterini, uluslararası hukuka ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına gönderme yaparak, çok geniş şekilde değerlendiren Ceza Genel Kurulu;

“Suç ve cezada yasallık evrensel hukuk ilkesi uyarınca, Yasakoyucu’nun, cezai bir yaptırıma bağlamadığı bir eylemin, ülke koşulları nazara alınarak, zorlamalı yorumlarla cezalandırılır sayılması kuvvetler ayrılığı sistemini zedeler mahiyette olacaktır. Kuşkusuz, laikliğe aykırı beyan ve açıklamalarda, ifade biçimi itibarıyla, şiddet önerisinin yer alması ve yasadaki belirli halk kesimleri yönünden kin ve düşmanlığa sevk edici kesin ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması ve bu halin “kamu düzeni”ni bozacak somut etkinliğe ulaşması durumunda, Yasanın 312/2. Maddesinin açık hükmü kapsamında kişinin cezalandırılması gerekeceği tartışılmaz bir gerçektir.” tespitini yaptıktan sonra;

Propagandanın suç olarak değerlendirilmesinde önemli olanın, düşüncenin veya fikrin, açıklanış biçimi itibarıyla toplum, devlet, rejim ve sosyal düzene yönelik olarak, açık ve yakın bir tehlikeyi ortaya çıkarıp çıkarmadığının ve buna bağlı olarak kişileri kanunlara aykırı eylemlere yöneltici nitelik taşıyıp taşımadığının saptanması olduğunu ;

Sınırlamaların, eleştiri olanağını, ifade özgürlüğünü, siyasal propaganda yapmak hakkını zedelemekten karşılayabilmesi gerektiğini, bunun için tehlikenin soyut değil somut olarak belirlenmesinin zorunlu olduğunu, bu yaklaşımın, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesinin geliştirdiği “açık ve mevcut tehlike” (clear and present danger) kavramına da uygun olduğunu açıklamıştır.

Genel Kurul, hemen sonrasında verdiği bir başka kararda da “açık ve mevcut tehlike” kriterini, kamu düzeninin ne zaman ve nasıl bozulacağını belirleme hususunda, bir ölçüt / test olarak almış ve bir ifadenin sınırlandırılıp cezalandırılabilmesi için öğretilerdeki görüşlere gönderme yaparak;

- Açıklandığı koşullar açısından gerçekten bir tehlike meydana getirecek nitelikte olması gerektiğini, sadece niyetin ya da korkunun varlığının yeterli olmadığı,
- Bu tehlikenin devletin mutlaka önlemek zorunda olduğu aşırı derecede ciddi olması gerektiği,
- Tehlike ile düşünce açıklaması arasında nedensellik bağının varlığını aranacağı,
- Tehlikenin yakınlık derecesinin oldukça yüksek olması gerektiği

Görüşlerine yer vermiştir.

Genel Kurula göre “açıklık” terimi ile tehlikenin, kuşkuya yer vermeyecek şekilde ortada olması; “yakınlık” terimi ile de ifadede geçen kelimelerin somut tehlike yaratması, bir başka deyişle zarar yaratma olasılığına yakın olması anlaşılmalıdır.⁴⁷

Terörle Mücadele Kanunu’nun yürürlüğe girdiği tarihten bu yana geçen zaman zarfında, Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve ceza dairelerinin kararları incelendiğinde; açık ve yakın tehlike

⁴⁷ Yargıtay CGK., E. 2004/8-201, K. 2005/30, T. 15.03.2005. Ustabulut, kararı eleştirmekte; vurgulanmasına rağmen, şiddet unsurunun ortaya konmadığını belirtmektedir. Bkz.: Ustabulut, s. 49.

kriterinin ağırlığını yavaş yavaş kaybetmeye başladığı görülmektedir. Özellikle Ceza Genel Kurulunun son dönem kararlarında⁴⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ortaya koyduğu “demokratik toplum düzeninin gerekleri” kriterinin baskın hale geldiği görülmektedir. Aynı zaman kesitinde, propaganda fiillerine bakış da değişmiştir. Bu cümleden olarak;

Bahçe duvarlarına spreylere boya ile ‘Biji gele Kürdistan, Biji asili, Yaşasın Gerilla’ şeklinde yazmak⁴⁹ ; ‘Ben bir Kürdistanlı olarak Kürdistan’da Sayın Abdullah Öcalanı Bir Siyasal İrade Olarak Görüyor ve Kabul Ediyorum’ ifadelerini içeren dilekçeleri imzalatmak⁵⁰; Emniyet amirliğine götürülmek istendiği sırada ‘yaşasın Dev Genç, Yaşasın Dev Gençliler’ şeklinde slogan atmak⁵¹ şeklindeki fiiller evvelce propaganda suçu sayılırken ;

Roboski olayının yıldönümü sebebiyle PKK/KCK terör örgütüne müzahir yayın organında yapılan çağrı üzerine kampüs alanı içerisinde toplanıp basın açıklaması yapmak ve sonrasında grupla birlikte ‘önderimiz başkan Öcalan’ şeklinde sloganın da eklendiği devrim marşını söylemek⁵²; Terör örgütü liderinin yakalandığı tarihin yıldönümü münasebeti ile terör örgütüne müzahir yayın yapan internet sitelerinin çağrısı sonucu bir araya gelen topluluğa, ‘15 Şubat 1999 tarihinde Kürt halk Önderi Sayın Öcalan’ın uluslararası bir komplo ile esir alınması, bugüne kadar Kürtlere uygulanan katliamları devamında çıkar sağlayan emperyalistlerin planlamasıdır ..Kürt sorununun çözümünün tek muhatabı PKK ve onun önderliğidir ‘ şeklinde sözler sarfetmek⁵³; düzenlenen eylemde, sanığın ‘15 Şubat Uluslararası Komployu Kınıyoruz..Be Serok Jiyan Nabe, Biji Serok Apo, Şehit Namurın’ şeklinde slogan atmak⁵⁴ fiilleri, yakın tarihli kararlarda, propaganda suçu olarak değerlendirilmemiştir.

C. Anayasa Mahkemesi’nin Konuya Yaklaşımı

1. Mahkemenin Kriterleri

Bireysel başvuru mekanizmasının devreye girmesi⁵⁵ ile birlikte Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin ihlâl edildiği iddialarına yönelik denetimi başlatan Anayasa Mahkemesi’nin; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin geliştirdiği

⁴⁸ Bkz.: Yargıtay CGK., E. 2016/1140, K. 2020/110, T. 18.02.2020; Yargıtay CGK., E. 2016/1159, K. 2020/280, T. 11.06.2020; Yargıtay CGK., E. 2017/600, K. 2020/306, T. 08.06.2020; Yargıtay CGK., E. 2017/ 943, K. 2020/311, T. 23.06.2020, <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 17.10.2022).

⁴⁹ Yargıtay CGK., E. 1999/9-33, K. 1999/38, T. 16.03.1999, <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 17.10.2022).

⁵⁰ Yargıtay CGK., E. 2008/9-184, K. 2009/43, T. 03.03.2009 <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 17.10.2022).

⁵¹ Yargıtay 9. CD., E. 2013/16688, K.2014/8626, T. 08.09.2014, <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

⁵² Yargıtay 16. CD., E. 2018/2362, K. 2018/2143, T. 28.06.2018, <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

⁵³ Yargıtay CGK., E. 2016/1159, K. 2020/280, T. 11.06.2020, <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

⁵⁴ Yargıtay 3. CD., E. 2021/4042 K. 2021/10640, T. 15.12.2021, <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 20.10.2022). Daire bu olayda, fiili suç ve suçluyu övme suçu kapsamında değerlendirmiştir.

⁵⁵ 23.09.2012 tarihinden itibaren Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolu açılmıştır.

“Demokratik toplum düzeninin gerekleri, ölçülülük ve bağlam ” kriterini kullanmaya başladığı; “açık ve mevcut tehlike” kriterine ise Yargıtayın aksine iltifat etmediği gözlenmektedir.⁵⁶ Bu tutumun sebebi, rehber olarak izlenen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, Amerikan Hukuku’nda uygulanan “açık ve mevcut tehlike” kriterine kendi kararlarında yer vermemesi⁵⁷ kadar; bu kriterin, Amerikan Hukukunda, uzun yıllar ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı bir fonksiyon görmesi de olabilir.^{58 59}

Anayasa Mahkemesi’nin, bireysel başvuruya ilişkin kararlarında kullandığı “Demokratik toplum düzeninin gerekleri, ölçülülük ve bağlam” kriteri; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesinin ikinci paragrafında geçen “Demokratik Toplumda Zorunlu Tedbirler” kavramı ile Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesine Ek Açıklayıcı Protokol’ün 5. maddesinde belirtilen “Kanunilik”, “Meşru Bir Hedefin Güdülmesi” ve “Orantılılık” ifadelerinin kombinasyonunu yansıtır.

Sözü edilen sözleşme hükmü ile açıklayıcı ek protokol/raporda geçen bu kavramlar, sırasıyla;

- Çoğulculuk, hoşgörü, açık fikirlilik, tolerans (Demokratik Toplum)
- Kısıtlamanın kanuni düzenleme ile yapılması (Kanunilik)
- Kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı gibi meşru bir hedefe yönelik olma (Meşru Hedef / Gereklilik)
- İfade hürriyetinin özünün korunması (Orantılılık) anlamına gelmektedir.

Anayasa Mahkemesi, aşağıda paylaşılacak örnek kararlarında görüleceği üzere; düşünce açıklamasının, şiddete teşvik mahiyetinde olup olmadığı yönünde değerlendirilebilmesi için; yukarıda sayılan kriterlere ilaveten ayrıca açıklamanın yapıldığı bağlama, açıklamada bulunan

⁵⁶ Bununla beraber, Anayasa Mahkemesi’nin birçok kararında, düşünce açıklamasının zamanlamasına, açıklama yapan kişinin kimliğine vurgu yapması, örtülü şekilde açık ve yakın tehlike kriterini de uyguladığı anlamına gelmektedir. Nitekim, Mahkeme, parti kapatma davalarında, bu kriterden istifade etmiştir. Bkz.: Sosyalist Birlik Partisi Davası, E. 1993/4, K.1995/1, T. 19.07.1995, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, C. 33, S. 2, s. 635.

⁵⁷ Kocasakal, Ümit/ Aksoy, Emine Eylem/ Memiş, Pınar. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü”, *İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Hukuku*, Türk Ceza Hukuku Derneği Yayınları, İstanbul 2003, s. 37 Yazarlara göre Yüksek Mahkeme, kararlarında bu kriteri hiç yer vermemiştir. Arslan ise kriterin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bazı kararlarında yer bulabildiğini belirterek, Türkiye’ye karşı açılmış “Gerger” davasında çoğunluk görüşüne dahil olmakla beraber ayrıksı yazılan gerekçeyi örnek gösterir. Bkz.: Arslan, Zühtü. “*İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek, ‘Açık ve Mevcut Tehlike’ nin Tehlikeleri*” Liberal Düşünce, Güz 2001, s. 20, dipnot 28.

⁵⁸ Bkz.: Tunç, Hasan/ Erdoğan Murat. “Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokratik Toplum Düzeninde Gereklilik İle Açık ve Yakın Tehlike Kavramları”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 16, 2020, s. 1302-1303. Yazarlar, bu kriterin, 1. Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıktığını, ifade ve özellikle basın hürriyetini kısıtlama işlevi gördüğünü; İkinci Dünya Savaşı yıllarında da bu sefer komünizm ile mücadele adına Mahkeme tarafından sıklıkla kullanıldığını, bu durumun 1957 yılına kadar sürdüğünü; Yates davasında ulaşılan somut tehlike anlayışı ile birlikte farklı bir anlam kazandığını belirtmektedirler.

⁵⁹ Nitekim, Yüksek Mahkemenin bugünkü başkanı, 2001 yılında yazdığı, dipnot 58’de değinilen bir makalesinde, bu düşüncüyü savunmuş, olağanüstü dönemlerde bu kriterin ifade özgürlüğü için tehlike olma potansiyeline sahip olduğunu, Türkiye’de makro siyaset dost/düşman karşıtlığına dayandığı için dost olmayan herkesin ve her kesimin düşüncelerini açıklamasının, açık ve mevcut tehlike olarak algılanacağını ileri sürmüştür. Bkz., Zühtü, s. 20-22.

kişinin kimliğine, açıklamanın zamanına, muhtemel etkilerine ve açıklamada geçen tüm ifadelere bütünsellik içinde bakılması gerektiğini belirtmektedir.⁶⁰

2. Kriterlerin Somut Uyuşmazlıklara Tatbik Şeklinden Örnekler

a. Fatih Taş Kararı

Yüksek Mahkemenin kararlarında, istikrarlı bir şekilde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin "Handyside" ve / veya "Von Hannover"⁶¹ kararlarına gönderme yapılarak, ifade özgürlüğünün sadece uygun olarak kabul edilen, zararsız addedilen, farklılık içermeyen haber ve fikirler için değil ; aynı zamanda şok eden, rahatsız eden, kızdıran haber ve fikirler için de geçerli olduğu vurgusu yapılmaktadır.⁶²

Anayasa Mahkemesi, bu ölçütler çerçevesinde yaptığı incelemeler neticesinde;

Bu Yürek Dağlar Aşar Gerilla Şiirleri-1 ve Dağın Kalbinde Gizliyiz Gerilla Şiirleri -2 isimli iki şiir kitabında geçen;

'Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin çıkışı itibarı ile her tabakadan Kürt bireyine farklı boyutta ulaşıp hızlı bir gelişim göstermesi', 'Ulusal Kurtuluş Savaşı, Kürt insanını dağlara çekerek özgür yaşamı yaratmaya yöneltmiştir' 'Öfkeliyiz Marmara'ya katmayacağız suyunu suyuna, tenim Marmara'ya değmeden başkan Apo'ya bir avuç sevda sunacağız paramparça yüreğimizde', '15 Şubat gözyaşları ile şubat gerçekliği ile bastırıyor isyan başkaldırısını', 'Spartaküs'den Guevara'ya dek insanlık mirası, ben kırk milyon yürek, halkımın umudu, intikam olurum, çünkü ben ateşin oğlu, yaşamın adı, Mezopotamya güneşi Öcalan'ım Öcalan' gibi ifade ve anlatımların yargılamaya konu edildiği bir başvuru ile ilgili olarak:

"..Söz konusu kitapların şiir kitapları olduklarının ve gerek önsözde gerek şiirlerde işlenen konuların toplumun bir kesimini ilgilendiren toplumsal meselelere ilişkin olduğunun da göz önüne alınması gerekir. Anayasa'nın 26. maddesi bağlamında, kamunun çıkarlarına ilişkin siyasi konuşmalar veya toplumsal sorunlara ilişkin tartışmaların sınırlandırılmasında kamusal yetki kullanan makamların çok dar bir takdir marjı olduğuna işaret etmek gerekir...

..İfade özgürlüğüne ilişkin bireysel başvurularda, ifadelerin bağlamından kopartılarak incelenmesi Anayasa'nın 13. ve 26. maddelerinde yer alan ilkelerin uygulanmasında ve elde edilen bulguların kabul edilebilir bir değerlendirmesinin yapılmasında hatalı sonuçlara ulaşılmasına

⁶⁰ Bkz.: Anayasa Mahkemesi 04.06.2015, BB 2013/9343 (Mehmet Ali AYDIN) (RG : 01.07.2015 /29403), pn 76, 77.

⁶¹ Von Hannover/Almanya Davası (Başvuru No. 59320/00) 03.06.2004. Monaco vatandaşı Caroline Hannover'ın Alman Federal Cumhuriyeti'ne karşı yaptığı başvuru ile ilgili olan bu dava; Monaco Prensi'nin büyük kızı olan başvuruçunun, magazin basını tarafından görüntülenmiş özel yaşamının, Almanya'da yayınlanmasını engellemeye matuf hukuksal girişimini ve bu girişimin Alman yargısı önünde sonuç vermemesini konu edinir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvuru ile ilgili olarak; özel hayatın korunmasının, ifade özgürlüğüne karşı dengelenmesinde ağırlıklı unsurun, yayımlanan fotoğraf ve makalelerin, kamu menfaatine katkıda bulunması olduğu tespitini yapar ve başvuruya konu olayda bu unsurun gerçekleşmediği gerekçesi ile ihlal kararı verir.

⁶² Anayasa Mahkemesi 03.10.2019, BB 2018/38143 (Sırrı Süreyya Önder) (RG : 8/10/2019 - 30912) pn 78.

neden olabilir. PKK terör örgütüne ilişkin ifadeler ile bunların ifade edildiği bağlam, kitapların birer şiir kitabı olması, kitapların yazarının kimliği, yazılma zamanı, amacı, hitap ettiği kişilerin kimlikleri, muhtemel etkileri ve kitaptaki ifadelerin tamamı bir bütün olarak ele alınmalıdır..

Öte yandan söz konusu kitaplarda yer alan görüşlerin gerçekten nefrete ve şiddete teşvik edip etmediğinin değerlendirmesini yaparken, kullanılan aracın kitle iletişim araçlarına kıyasla halkın daha dar bir kesimine hitap eden ve **PKK terör örgütünün ideolojisinin endoktrinasyonu**⁶³ **hedefleyen** şiir kitapları oldukları da gözetilmelidir..

Belirli bir insan topluluğunun yaşadığı coğrafi bölgenin tanımlanması, tek başına o bölgenin bulunduğu ülkenin bütünlüğüne yönelik bir ifade açıklaması olarak nitelendirilemez. Buna karşın Türkiye topraklarının bir kısmının 'Kürdistan' olarak nitelendirilmesinin ne anlama geldiği ancak kitapta kullanılan ifadelerle birlikte, kitabın yayınlandığı özel koşulların da birlikte değerlendirilmesi ile belirlenebilir..

Öte yandan söz konusu kitapların şiir kitapları olduğu gözetildiğinde, Anayasa'nın 26. ve 27. maddelerinin, yalnızca ifade edilen fikir ve bilgilerin içeriğini değil, bunların ifade ediliş biçimlerini de koruma altına aldığı ve bu açıdan söz konusu kitapların kurgu olarak sınıflandırılabilir birer şiir olduğu unutulmamalıdır.

Kitap bir bütün olarak incelendiğinde şiddeti övdüğü, kişileri terör yöntemlerini benimsemeye başka bir deyişle şiddet kullanmaya, nefrete, intikam almaya veya silahlı direnişe tahrik ve teşvik ettiği değerlendirilmemiştir. Aksine başvuruçunun yayınladığı kitaplarda mahkumiyetine dayanak yapılan şiirlerde genel olarak PKK terör örgütünün kurucusu ve yöneticisinin cezaevine kapatılmış olmasından **duyulan rahatsızlık**⁶⁴, silahlı çatışmalarda ölen kişilerin ardından duyulan **hüzün**, şiir diliyle ve oldukça soyut bir biçimde anlatılmış; **Kürdistan** olarak tanımlanan coğrafyada ölen kişilerin **özgürlük için öldükleri** belirtilmiştir.

Söz konusu şiirlerin kitap olarak basılması ile kitle iletişim araçlarından çok daha dar bir okuyucu kitlesine ulaştığı da göz önüne alınmalıdır. Bu durum kitapların 'kamu düzeni' üzerindeki etkisini ciddi biçimde azaltmaktadır. Kitaplardaki bazı şiirlerde kamunun bir kesimi için rahatsız edici ifadeler de bulunsa da bu ifadelerin, şiirlerin sanatsal doğaları ve kısıtlı etkileri nedeniyle **şiddet çağrısından çok trajik olaylar karşısında duyulan üzüntünün birer ifadesi olarak değerlendirilmelidir...**"

Şeklinde bir gerekçe ile ifade hürriyetinin ihlâl edildiğine karar vermiştir⁶⁵.

b. Öcalan Kararı

⁶³ Endoktrinasyon, eleştiri ve tartışma kabul etmeyen bir öğreti biçimidir. Bu yolla fertler manipüle edilerek, bir görüş ya da ideolojinin taraftarı haline getirilirler. Kısaca, endoktrinasyon, propaganda kavramı ile kesişir. Mahkeme, şiirleri aklarken, bir yandan da propagandanın varlığını kabul etme çelişkisine düşmüştür.

⁶⁴ Kelimeler, tarafımızdan koyulaştırılmıştır.

⁶⁵ Anayasa Mahkemesi, 12.11.2014, BB 2013 / 1461 (Fatih Taş) pn 98-110.

Anayasa Mahkemesi; terör örgütünün, hapiste bulunan kurucusu ve yöneticisinin yazdığı bir kitaba, basım aşamasında, mahkeme kararı ile el konulmasına karar verilmesinin, bireysel başvuruya konu edilmesi üzerine verdiği kararda da şu değerlendirmeyi yapmıştır⁶⁶:

*“..Herhangi bir kimsenin yalnızca kişiliğine bağlı olarak düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne müdahale edilmesi haklı kılınamayacağı gibi yasaklanmış bir örgütün bir mensubunun veya yöneticisinin görüş ve düşüncelerini açıklaması da tek başına düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne müdahale edilmesini haklı kılmaz. Zira böylesi bir değerlendirme, bazı kişi ve grupların , Anayasa'nın 26. maddesinde teminat altına alınan haklardan yararlanmasına engel olacağından, anayasal hakların kullanılması bakımından kabul edilemez...**Öte yandan kitapta yer alan düşüncelerin birinci elden muhatabı da bu terör örgütünün üyeleridir.** Bu sebeple kitabın yazarının ve hitap ettiği kişilerin kimlikleri ile kitapta ifade edilen düşünce ve kanaatlerin, kitabın değerlendirilmesinde bir bütün olarak göz önünde bulundurulması, söz konusu düşüncelerin içeriğine ve hangi bağlamda dile getirildiğine dikkat edilmesi gerekmektedir.*

*Başvuru konusu kitap, Türkiye Devleti'nin siyasi, askeri, kültürel ve ideolojik politikalarıyla varlık olarak Kürtlüğü tasfiyesini hedeflediğini iddia etmekte, **terör örgütü PKK ile güvenlik güçleri arasındaki çatışmayı özgürlük savaşı olarak tanımlamaktadır.** ..bir bütün olarak kitapta PKK'nın kuruluşundan itibaren geçirdiği ideolojik ve örgütsel dönüşümler birinci elden hikaye edilmekte, bu değişim ve dönüşümlerin sebepleri, PKK eylemleri sonucunda toplumda meydana gelen sosyal ekonomik ve ideolojik değişiklikler analiz edilmektedir.*

*Başvurucu Marksist söylemler kullanarak terör örgütü PKK'nın kuruluşundan bugüne kadar yaptığı eylemleri **meşru göstermeye çalıştığı şekilde yorumlanabilecek**⁶⁷ şiddetli ifadeler kullanmakla birlikte ...Türkiye'nin güneydoğusunda uygulanan resmi politikalar analiz edilmiş ; **devlet politikalarına muhalefetin ardındaki itici güçlerin psikolojisine yer verilmiştir.**⁶⁸ ..*

Başvurucu, tarihsel olayları kendi bakış açısından yansıtmakta, Türkiye'nin Kürt politikası ile bilhassa güneydoğusundaki faaliyetlerini sert bir üslup ile eleştirmekte, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve özellikle güvenlik güçleri hakkında kötü bir tablo çizmektedir..

*Terör örgütü PKK üzerindeki etkisi devam eden başvuru, temel olarak demokratik çözüm olanaklarına şans verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu itibarla kitapta yer alan ve **demokratik çözümün gerçekleşmemesi halinde 'nihai savaş aşamasına geçilebileceği'** yönündeki ifadeler, kitabın yazıldığı bağlam ile birlikte değerlendirildiğinde, başvurunun **şiddeti teşvik ve terör eylemlerinin yapılmasına çağrıda bulunduğu anlamına gelmemektedir.** Başvurunun bu*

⁶⁶ Anayasa Mahkemesi, 25.06.2014, BB 2013 / 409 (Abdullah Öcalan) Başvurucunun (A. Öcalan) yayınladığı kitap, “Kürdistan Devrim Manifestosu, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü (Kültürel Soykırım Kıskaçında Kürtleri Savunmak)” başlıklı, 606 sayfa hacimli bir çalışmadır.

⁶⁷ Mahkeme, ‘**yorumlanabilecek**’ demek sureti ile; ortada başkaca anlama da gelebilecek bir açıklamalar varmış gibi bir üslup kullanmayı tercih etmektedir.

⁶⁸ Bahse konu yapı; bir siyasi hareket ya da sivil toplum örgütü değil, bir terör örgütüdür. Bu itibarla, Anayasa Mahkemesi'nin, söz konusu örgütün, devlet politikalarına karşı gelmesini ‘muhalefet’ terimi ile nitelendirmesi ilginçtir.

sözlerinin, demokratik çözümün gerçekleşmemesi halinde Güneydoğu Anadolu'daki şiddetin yeniden canlanabileceği öngörüsü niteliğinde olduğu değerlendirilmiştir.

*Bir süredir güvenlik güçleri ile silahlı çatışmaların olmadığı bir ortamda, başvuru kendi bakış açısıyla Kürt meselesini analiz etmekte ; **silahlı çatışmaya son verilmesini ve demokratik çözüm konusunda uzlaşmasını talep etmektedir ...***"

Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki değerlendirmeler çerçevesinde, Anayasa'nın 26. ve 28. maddelerinde güvence altına alınan düşünceyi açıklama ve yayma ve bu kapsamda basın özgürlüğünün ihlâl edildiğine karar vermiştir.⁶⁹

c. Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Kararı

Kamuoyunda ses getiren bir başka kararında da Anayasa Mahkemesi, terörle mücadele kapsamında, çatışma ve operasyonlar sebebiyle alınan sokağa çıkma yasaklarının kaldırılması ve çatışmaların sona erdirilmesini çağırmasını konu alan bir bildiriye değerlendirmiştir. 'Barış Akademisyenleri' olarak adlandırılan bu davada⁷⁰ 1128 akademisyenin imzasını taşıyan⁷¹ bildiriye geçen;

"Bu ülkenin akademisyen ve araştırmacıları olarak bu suça ortak olmayacağız!

Türkiye Cumhuriyeti; vatandaşlarını Sur'da, Silvanda, Nusaybin'de, Cizre'de, Silopi'de ve daha pek çok yerde haftalarca süren sokağa çıkma yasakları altında fiilen açlığa ve susuzluğa mahkum etmekte, yerleşim yerlerine ancak bir savaşta kullanılabilecek ağır silahlarla saldırarak, yaşam hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı başta olmak üzere anayasa ve taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınmış olan hemen tüm hak ve özgürlükleri ihlâl etmektedir.

Bu kasıtlı ve planlı kıyım, Türkiye'nin kendi hukukunun ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların, uluslararası teamül hukukunun ve uluslararası hukukun emredici kurallarının da ağır bir ihlali niteliğindedir.

Devletin başta Kürt halkı olmak üzere tüm bölge halklarına karşı gerçekleştirdiği katliam ve uyguladığı bilinçli sürgün politikasından derhal vazgeçmesini, sokağa çıkma yasaklarının kaldırılmasını, gerçekleşen insan hakları ihlallerinin sorumlularının tespit edilerek cezalandırılmasını, yasağın uygulandığı yerde yaşayan vatandaşların uğradığı maddi ve manevi zararların tespit edilerek tazmin edilmesini, bu amaçla ulusal ve uluslararası bağımsız

⁶⁹ Karar, oy çokluğu ile alınmış, üç üye karara muhalefeti etmiştir. Kendi muhalefet şerhini yazan bir üye, başvuruçunun, kitabında, gelecekteki savaşın stratejisini çizdiğini, kuvvete ve şiddete başvurmayı somut ve ciddi bir seçenek olarak değerlendirdiğini, ilgililere savaşa hazırlık talimatı verdiğini, dolayısıyla şiddeti yücelten, bir siyaset ve hak arama yolu olarak şiddet ve kuvvet kullanımını öneren bir kitabın, fikir özgürlüğü kapsamında görülemeyeceğini belirtmiştir.

⁷⁰ Anayasa Mahkemesi, 26.07.2019, BB 2018 / 17635 (Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri) (RG: 19/09/2019 – 30893).

⁷¹ Bilâhare bu sayı 2200'ü aşmıştır.

gözlemcilerin yıkım bölgelerinde giriş, gözlem ve raporlama yapmasına izin verilmesini talep ediyoruz.

Müzakere koşullarının hazırlanmasını ve kalıcı bir barış için çözüm yollarının kurulmasını, hükümetin Kürt siyasi iradesinin taleplerini içeren bir yol haritasını oluşturmasını talep ediyoruz. Müzakere görüşmelerinde toplumun geniş kesimlerinden bağımsız gözlemcilerin bulunmasını talep ediyor ve bu gözlemciler arasında gönüllü olarak yer almak istediğimizi beyan ediyoruz. Siyasi iktidarın muhalefeti bastırmaya yönelik tüm yaptırımlarına karşı çıkıyoruz.

Devletin vatandaşlarına uyguladığı şiddete hemen son vermesini talep ediyor, bu ülkenin akademisyen ve araştırmacıları olarak sessiz kalıp bu katliamın suç ortağı olmayacağımızı beyan ediyor, bu talebimiz yerine gelene kadar siyasi partiler, meclis ve uluslararası kamuoyu nezdinde temaslarımızı durmaksızın sürdüreceğimizi taahhüt ediyoruz. “

şeklindeki ifadeler, başvurunun konusudur.

Anayasa Mahkemesi, haklarında terör örgütü propagandasından dava açılıp mahkûmiyet hükmü kurulan akademisyenlerin bir kısmının bireysel başvurularını birleştirerek yaptığı inceleme sonucunda, şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Terörizmin soyut olarak propagandası ile propaganda sonucu provokasyonun gerçekleşmesi hâli arasında bir fark bulunmaktadır. Açıktır ki terörizmin propagandası sonucu provokasyonun gerçekleşmesi halinde fail, suç ortaklığından veya eylem kanunlarda öngörülen başka bir suçu oluşturuyorsa o suçtan cezalandırılacaktır. Öte yandan propaganda suçunun soyut tehlike suçu olarak kabul edilmesi, başta ifade özgürlüğü olmak üzere çok sayıda anayasal hak ve özgürlükler üzerinde bir baskı oluşturma potansiyeline sahiptir.

*Başvuruya konu **bildirinin PKK'nın talimatı ile hazırlandığı iddiası terör örgütünün propagandasını yapma suçunun en önemli delili olduğuna göre**⁷² ilk derece mahkemelerinin açıklama metnini veya açıklamayla ilgili varsa güvenlik raporlarını, kapsamlı bir savunma yapılabilmesi için dosyaya eklemeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır...Mahkemelerden hiçbirinin bu yönde bir araştırmaya ve değerlendirmeye gitmemiş olması anlaşılır değildir.*

İlk derece mahkemeleri ..bildiride terör örgütünün yaşanan şiddet olaylarının sorumlusu olduğu yönünde hiçbir değerlendirme yapılmamasının, başvuruçuların silahlı terör örgütünü korumak amacıyla hareket ettiklerini gösterdiğini kabul etmiştir. Mahkemelerin bu kanaatine karşın, tümüyle hukuk alanının dışında hareket eden, amacı korku salmak olan ve toplumu yıldırmaya dönük her türlü eylemi yapmaktan çekinmeyen silahlı ve tehlikeli bir örgütün muhatap alınmamasına veya değerlendirmelerde şu veya bu sebeple gözardı edilmesine hukuksal bir sonuç bağlanmasının kabul edilmeyeceğinin altı çizilmelidir...

⁷² Terör örgütü propagandası suçunun faili olabilmek için örgüt üyesi ya da örgütten talimat alan biri olma hali, unsur olarak yasal kalıpta öngörülmemiştir. Anayasa Mahkemesi, huzurdaki olayda, ilk derece mahkemelerinin mahkûmiyet kararlarının, örgütsel talimatla hareket edildiği kabulüne dayalı olması sebebiyle bu hususu irdelemektedir.

Devlete bazı önerilerde bulunan kişilerin hukuken meşru ve gayrimeşru aktörleri aynı düzeyde tutmamaları ve çağrılarını terör örgütüne değil de yalnızca devlete sunmaları nedeniyle cezalandırılmalarının, kamusal tartışmayı tümüyle ortadan kaldıracakında kuşku yoktur..

*Başvurucular böyle bir metni imzalamalarındaki tek amacın, yetkililerin dikkatini çekerek şiddetin sonlanmasını ve barış ortamının tesis edilmesini sağlamak olduğunu ileri sürmüşlerdir. Böyle bir metnin, içeriğinde belirtilenlerden farklı amaçlar taşıyabileceği ve bunları saklayabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Fakat ceza mahkemelerinin yalnızca zan ve varsayımlarla mahkumiyet kararları vermesi düşünülemez. Anılan kararlarda bildirinin yazarları ve imzacıları tarafından açıklanan amacın geçerli olmadığını gösterecek somut bir delil ortaya konulamamıştır. Dolayısıyla başvuruya konu bildiride sert sözlere ve ağır ithamlara yer verilmekle birlikte genel olarak kamu gücünü kullananlara hukuk içinde kalmaları ve **meseleleri şiddeti dışlayan yöntemlerle çözmeleri çağrısında bulunulduğu kanaatine** ulaşılmıştır.*

Eleştirel bir düşünce açıklamasında öfke dilinin kullanılmasının, muhatabı sarsma amacı da vardır. Nitekim başvurucular uzunca bir süre devam eden şiddet sarmalının sona erdirilmesi için seslerini duyurmaya çalıştıklarını, yetkililerin dikkatini çekmeyi amaçladıklarını, bu nedenle de şoke edici ve rahatsızlık verici ifadeleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir...

Terörle etkin mücadele, terörizmin yıkmak istediği demokratik hukuk devletinin temel ilkelerini koruyarak yapılabilir...

Bildirideki ifadelerin son derece sert olduğu kabul edilse bile bildirinin bir bütün olarak herhangi bir kişiyi veya resmi görevliyi doğrudan hedef almadığı, kamuoyunu yakından ilgilendiren bir konuda büyük bir toplumsal tartışmaya yönelik ifadeler barındırdığı kabul edilmelidir...

Bildirinin belli ölçüde akademik özgürlüklerle de bir bağlantısının bulunduğu kabul edilmelidir. Türkiye’de ve dünyada devlet ve toplum hayatına ilişkin her türlü gelişmenin akademisyenlerin ilgi alanında bulunduğu ve akademisyenlerin kanaatlerini kamuoyu ile paylaşmasının ifade özgürlüğünün bir parçası olduğunda kuşku yoktur...

Hazırlanmasında veya imzalanmasında güdülen diğer amaçlar ne olursa olsun ve hangi dil ve üslup kullanılırsa kullanılsın, nihai olarak bildiride o tarihlerde sürmekte olan çatışmaların sona erdirilmesi talebinin baskın olduğu değerlendirilmiştir.

Dolayısıyla bildirinin, örgütün başa çıkılması imkansız bir güç olduğu ve amacına ulaşabileceği kanaatini toplum üzerinde oluşturmak, örgütün terör eylemlerine karşı olan kişi ve kuruluşları ortadan kaldırmak, sindirmek, halkın örgüte aktif desteğini sağlamak amacıyla ilan edildiği kanaatine ulaşılamamıştır..”

Anayasa Mahkemesi, yukarıda özetlenen değerlendirmeleri sonucunda, somut olayda ifade özgürlüğünün ihlâl edildiğine karar vermiştir.⁷³

Mahkemenin ihlâl kararının gerekçesi, -ulaşılacak sonuç bir yana- kanımızca kendi içinde çok önemli çelişkiler barındırmaktadır. Yerel mahkemelerin, bildiriye, terör örgütüne herhangi bir sorumluluk yöneltmemesi sebebiyle yanlış gördükleri tespiti yapan Anayasa Mahkemesi bu tutumu eleştirerek, hemen devamında şu ifadeyi kullanmaktadır:

“tümüyle hukuk alanının dışında hareket eden, amacı korku salmak olan ve toplumu yıldırıma dönük her türlü eylemi yapmaktan çekinmeyen silahlı ve tehlikeli bir örgütün muhatap alınmamasına veya değerlendirmelerde şu veya bu sebeple göz ardı edilmesine hukuksal bir sonuç bağlanmasının kabul edilmeyeceğinin altı çizilmelidir...”

Oysa, bildiri, terör örgütünü muhatap almakta; üstelik, devlet ile denk bir yapı olarak, karşı karşıya da getirmektedir. Bildiride geçen;

“Müzakere koşullarının hazırlanmasını ve kalıcı bir barış için çözüm yollarının kurulmasını, hükümetin Kürt siyasi iradesinin taleplerini içeren bir yol haritasını oluşturmasını talep ediyoruz.”

ifadelerinin kanaatimizce başkaca bir anlamı yoktur.⁷⁴ Tümüyle hukuk alanının dışında olduğu tartışmasız olan bir örgütün, müzakerenin tarafı kılınmak istendiği açıktır.⁷⁵ Böyle bir istem, terör örgütüne hukuksal bir statü ve kimlik kazandırmak⁷⁶, bir başka ifade ile onu meşrulaştırmak olur. Ne var ki, Anayasa Mahkemesi'nin kararında bu anlatım hiç irdelenmemiştir.

⁷³ Karar, sayısal değil, hukuksal çoğunluk ile alınmıştır. Gerçekten, on altı üyenin katıldığı oylamada, sekize sekiz eşitlik sağlanmış olmakla birlikte; Mahkemenin kuruluş kanunu uyarınca başkanın oyu iki oy sayıldığı için oylar arasındaki denklik, başvuru lehine bozulmuştur. Mahkemenin birçok kararında oy çokluğuna tesadüf olunmakla birlikte; oyların sayısal denliğini başka bir kararında görmüş değiliz.

⁷⁴ Şen ve Eryıldız, Anayasa Mahkemesi kararına yöneltilen eleştirileri haksız bulmakta; Mahkemenin, Terörle Mücadele Kanunu'nun 2013 tarihinde değiştirilen 7/2 maddesini, değişiklik gerekçesine ve AİHM kararlarına uygun şekilde tatbik ettiğini; içeriğine katılmasalar da mevcut hukuk sistemi içerisinde bildirideki açıklamaların suç sayılamayacağını savunmuşlardır. Bkz.: Şen, Ersan/ Eryıldız, H. Sefa. *Suç Örgütü*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 333-335.

⁷⁵ Müzakere ve barış isteği ile birlikte, bildiride geçen “ulusal ve uluslararası bağımsız gözlemcilerin gözlem ve raporlama yapmalarına izin verilmesi”ne ilişkin talep, bu tespiti teyit etmektedir.

⁷⁶ ÖZGENÇ, Avrupa Birliği Konseyi'nin 02.05.2002 tarihli bir kararı ile malvarlığı dondurulacak kişi, kuruluş ve organizasyonlar listesinde PKK'ya da yer verildiğini; bilâhare bu kararın iptali için Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi nezdinde PKK adına dava açıldığını, PKK'yı temsilen Osman Öcalan isimli şahıs tarafından açılmış bu dava ile ne kadar sonuçta ret kararı verilmiş olsa da -ret kararı dava açma ehliyeti ile ilgili olmadığı için- PKK'nın hukuki kişiliğe sahip bir organizasyon olarak kabul edildiği saptamasını yapar. Özgenç, Türkiye'nin katılma talebinde bulunmayı ihmal ettiği bu yargılamada, temyiz incelemesini yapan Avrupa Adalet Divanı'nın, davacının taraf ehliyetini ve temsil yetkisini kabul ederken; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 12.05.2005 tarihli Abdullah Öcalan/Türkiye (Başvuru No: 46221/99) kararına dayandığını da belirler. Bkz.: Özgenç, İzzet. *Suç Örgütleri*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 89-72.

Terör ile mücadelenin hukuki bir rejim olduğu ve mücadele yürütülürken, her türlü hak ihlâlinden titizlikle kaçınılması gerektiği tartışma dışıdır. Aksi yöndeki uygulamaların önüne geçebilmek için bir farkındalık yaratmak ve kamuoyunu duyarlı kılabilmek adına basın açıklaması, bildiri, köşe yazısı, toplantı, yürüyüş gibi etkinlikler gerçekleştirmek de; çoğulcu, demokratik, insan haklarına dayanan bir hukuk devletinde, ifade ve basın hürriyetinin bir tezahürüdür. Bu açıklama ve etkinliklerin dozu pekâlâ yüksek olabilir. İçinde sert eleştiriler barındırabilir. Hak ihlâllerinin yoğunluğuna mümasil, bu sertlik de anlaşılır. Zira, bu yolla, kamu gücünü elinde bulunduranların mevcut yanlışlarından dönmesi ve kamuoyunun da bu süreci izleyip denetleyebilmesi mümkün olacaktır.

Ancak, mücadelenin içerebileceği hak ihlâlleri, mücadele edilen örgütün bir terör örgütü olduğu gerçeğini kesinlikle örtemez. Böyle bir örgütü, hak ihlalleri vesile edilerek hukuk içine almaya ve bu yolla ona bir statü kazandırmaya çalışma da başlı başına bir hukuksuzluk olur. Bu cümleden olarak, belirtelim ki; mağdur edildiğini, haklarının gasp edildiğini ileri sürerek eline silah alan ve bir sivil rehine tutan şahıs ile kimsenin zarar görmemesi için elbette müzakere yapılabilir. Kolluk güçleri, bu amaçla, silahla müdahale etmeden önce müzakere tekniklerini bilen bir mensubu marifeti ile şahsı, silahını bırakıp teslim olmaya ikna etmeye çalışabilir, çalışmalıdır da. İkna çalışması sonuç vermez ise müdahale seçeneği bundan sonra değerlendirilir. Fakat, kolluk güçleri ile saldırganın **barışması** şeklinde bir seçenek, tasavvur dahi edilemez. Hiçbir hukuk sistemi, kendi egemenliğini tartışmaya açacak böyle bir seçeneğe yer vermez/veremez.⁷⁷ Şu durumda, **müzakere** ve **kalıcı barış** gibi açıklamaların, ifade hürriyeti bağlamında görülebilmesi de mümkün değildir.⁷⁸

Anayasa Mahkemesi'nin yukarıdaki kararının gerekçesinde geçen ;

“..başyuruya konu bildiri de sert sözlere ve ağır ithamlara yer verilmekle birlikte genel olarak kamu gücünü kullananlara hukuk içinde kalmaları ve meseleleri şiddeti dışlayan yöntemlerle çözmeleri çağrısında bulunduğu kanaatine ulaşılmıştır.”

şeklindeki değerlendirme de aynı sebeple sorunludur. Zira, silah bırakmadığı sürece, bir terör örgütü ile güç kullanma seçeneğini dışarıda tutarak, mücadele etmek mümkün değildir. Bu

⁷⁷ Şen ve Eryıldız, dünyanın hiçbir ülkesinin, kişi hak ve hürriyetlerini tanıyıp özerine müdahale etmezken, yaklaşımlarını tümü ile hareketsiz kalmak üzerine kurmadıklarını; kamu düzenini ve barışını koruma amacıyla bireysel ve toplumsal ölçekte tedbirini alıp takibini yapacağını ve gerektiğinde de bir başka güç olarak büyüyüp gelişen, hatta devlete karşı gelmeye aday hale gelen ve karşı gelen yapılanmaya da hukuk çerçevesinde tepkisini koyacağını belirtmektedir. Bkz.: Şen/Eryıldız, s. 31.

⁷⁸ Özgenç de aynı duruma işaret etmekte ve kullanılan ifadeler ile Cenevre Sözleşmeleri ve bu sözleşmelere ek protokollerin hükümlerinin devreye sokulmak istendiğini ; bu sözleşmeler hükümlerine göre hükümet kuvvetleri ile bu kuvvetlere karşı gelen silahlı gruplar tanımına uygun biçimde yaşanan durumun tasvir edilmeye çalışıldığını, yapılmak istenenin, bunun propagandası olduğunu; bu yolla uluslararası nitelik taşımamasına rağmen savaş hukukuna ilişkin kuralların işletilmesinin hedeflendiğini böylece örgüt üyelerinin, tutukluluktan esir, tutsak statüsüne dönüşeceğini, devamında da örgütün kendi elinde rehine tuttuğu kamu görevlileri ile kendi mensuplarının esir mübadelesine konu edileceğini isabetle tespit etmektedir. Bkz.: Özgenç, 2021, s. 416-417, dipnot 58; Bildiri de, kanunilik unsuru yönünden bir suç unsuru görmeyen, bu itibarla Anayasa Mahkemesi'nin kararını gerekçesi itibarı ile olmasa da sonucu itibarı ile doğru bulduğunu belirten Şen ve Eryıldız ise barış ve müzakere kelimelerin anlamı üzerinde durmayı her nedense gerekli görmemişlerdir. Bkz.: Şen/ Eryıldız, s. 333-335.

seçeneği dışlama yönündeki bir telkin; mücadele değil, müzakere et anlamı kazanabilecektir. Karardaki bu değerlendirmeler, kanaatimizce, Mahkemenin, ifade hürriyetini koruma ve genişletme konusundaki saygıdeğer çabalarına da gölge düşürmektedir.⁷⁹

IV. YARGI KARARLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMEMİZ

2001 yılında, Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde, başta Anayasa olmak üzere kamusal alana ilişkin temel mevzuatın, Avrupa Birliği ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kriterleri çerçevesinde yaşadığı dönüşüm⁸⁰ ifade hürriyeti adına bir milat olmuştur. Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde şikâyete en çok maruz kalan ülkelerin başında gelmesi; Birliğe üyelik müzakereleri çerçevesinde hazırlanan ilerleme raporlarında, içerik ve uygulama itibarıyla insan hakları alanına ilişkin mevzuat hükümlerinin sürekli eleştirilere hedef olması, bu dönüşümün gerekçesini ve fikri alt yapısını oluşturmaktadır.⁸¹

2000'li yılların başı, ifade hürriyetine ilişkin telif ve tercüme eserlerin de kayda değer bir artış gösterdiği dönemdir. Bu alanda güçlü bir yazın oluşmuş, ifade hürriyetinin, bütün hürriyetlerin özü, ön şartı ve anası olduğu tezi yoğun şekilde işlenmiştir.⁸² Avrupa Birliği, mevzuattaki değişim ve dönüşüme, uygulamacıların da intibak edebilmesi için eğitim programları gerçekleştirmiş; böylece hâkim ve savcıların, önceki uygulamalarda, propaganda suçu olarak

⁷⁹ Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi'nin, ihlâl kararının gerekçesinde kullandığı savunmacı “ben” dili de eleştirilebilecek bir başka yöndür. Kendisini, bildirinini içeriğine katılmadığını açıklamak zorunda hisseden Anayasa Mahkemesi; “*İncelenen başvuruda başvuruların altına imza attıkları açıklama gerçekten de toplumun büyük çoğunluğu için kabul edilemez bir içeriğe sahiptir. Ülkenin bir bölgesinde terör örgütü mensuplarınca açılan hendeklere ve silahlanmaya müdahale eden, bu anlamda da terörle mücadele eden devleti, halka ‘katliam’, ‘kıyım’ ve ‘işkençe’ yapmakla suçlayan bir açıklamaya elbette mümkün değildir. Bunlar, belki çok küçük bir grup dışında toplumun kahir ekseriyetini rahatsız eden çok ağır ifadelerdir*” şeklinde bir yorum yapmıştır. Hukuksal değerlendirme içermesi gereken bir gerekçede, bu anlatımlara kanaatimizce yer yoktur. Nitekim, bu anlatım, farklı gerekçelerle başka yazarların da eleştirisine konu olmuş; ihlâl yönünde oy kullanan üyelerin, bildirinini içeriğine de katıldıkları yönünde anlaşılması olasılığı karşısında tedirginlik duydukları için bu açıklamaya yer verdikleri, bu durumun yargı bağımsızlığı ve hukuk güvenliği konusunda bir problemin varlığını gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Bkz.: Ergün, Reyda/ Özenç, Berke. “Anayasa Mahkemesi'nin Barış Bildirisi Kararı: İfade Özgürlüğü Akademik Özgürlük ve Devlete Sadakat Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme”, *Toplum ve Hekim*, C. 35, S. 6, Kasım-Aralık 2020, s. 447 (Erişim Tarihi: 05.11.2022).

⁸⁰ Yıldırım, bu dönüşümün, Cumhuriyet tarihinde, kuruluş dönemi hariç, en büyük kodifikasyon olduğunu belirtmektedir. Bkz., Yıldırım, Zeki. “Türkiye’de İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar”, *EÜHFD*, C. 16, S. 1-2, 2012, s. 73; Arslan ise bu değişikliği “Anayasal Reenkarnasyon” olarak adlandırmaktadır. Yazara göre bu değişiklik ile 1961 Anayasası'nın ruhu 1982 Anayasası ile buluşturulmuştur. Bkz., Arslan, Zühtü. “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması, Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler” *Anayasa Yargısı*, C. 18, S. 1, 2002, s. 141.

⁸¹ Yıldırım, 2012, s. 58-60

⁸² Bir dernek statüsünde olan Liberal Düşünce Topluluğu'nun bu tablodaki katkısı büyüktür.

nitelendirdikleri fiillere, artık hoşgörü ile yaklaşmaları amaçlanmıştır.⁸³ Bu değişimden, yargının en tepesindeki Anayasa Mahkemesi'nin de payını aldığı görülmektedir.⁸⁴

İfade hürriyeti adına bu gelişmeler şüphesiz sevindiricidir. Ancak madalyonun diğer yüzünde görüntü iç açıcı değildir. Yüksek yargının ve özellikle de Anayasa Mahkemesi'nin içtihatları, konu propagandanın kendisi olduğunda, önemli eksiklik ve hatalar barındırmaktadır. Şöyle ki:

A. Propaganda Kavramının Mahiyeti ve Önemi Yeterince Kavranamamıştır;

İfade hürriyeti ile propaganda fiilleri ve güvenlik ile özgürlük arasındaki ilişkiler; özünde bir ikilik halini, bir bütünün birbiri ile çelişkili parçaları olma anlamında bir dikotomiye yansır. Bu kavram, büyüme için bütünün parçalanmasının zorunlu olması demektir ve bir paradoks olarak tanımlanır.

Propaganda, ilk bakışta, her ne kadar ifadenin ya da düşünce açıklamasının bir görünümü olarak kabul edilse de; ifade hürriyetinin genişleyebilmesi, suç teşkil eden propaganda fiillerinin alanının daraltılmasına bağlıdır. Bunun için de kendine özgü kaideleri, metotları ve hedefleri ile suç teşkil eden propagandanın, ne olduğunun ehil biçimde ortaya konması şarttır. Ne var ki, ifade hürriyetine ilişkin akademik birikim artar iken, propaganda kavramının aynı ilgiye mazhar olmadığı; konuya ilişkin yazında, derinlikli inceleme yapılmadığı⁸⁵, bu alanın daha ziyade iletişim ve güvenlik bilimleri çalışan araştırmacılara bırakıldığı görülmektedir ki bu çok ciddi bir eksikliktir. İfade hürriyetinin asıl, kısıtlanmasının ise istisna olması, bu eksikliğin mazereti olamaz.

Kaldı ki, ifade hürriyetine ilişkin temel paradigma, konu propaganda olduğunda, sorgulanmayı gerektirmektedir. J.S. Mill'e yaslanan, "*Hakikatin, bazısı doğru, bazısı yanlış, bazısı hem doğru hem yanlış bir sürü çelişkili fikirler, düşünceler çerçevesinde inşa edilebileceği*"

⁸³ Bu alanda yapılan çalışmalardan biri, "Yargıda İfade Özgürlüğüne Yönelik Farkındalığın Arttırılması" başlıklı ve Türkiye Adalet Akademisi için yaptırılan 2013 tarihli bir alan araştırması raporudur. Görev başındaki 17 hâkim ve savcı, 135 de hâkim ve savcı adayı ile yüz yüze görüşme ve yarı yapılandırılmış soru formlarına göre gerçekleştirilen bu raporda; milliyetçilik, ulusal bütünlüğe ve ulusal kültüre yönelik tehdit algılaması, kör vatanseverlik (!) olarak takdim edilmekte; buna mukabil, politik ilgi, etkin politik içerik arayışı, enformasyona açıklık ve politik aktivizm, inşa edici vatanseverlik olarak tanımlanmaktadır. Aslında yapılmak istenenin, farkındalık yaratmak değil; algı oluşturmak ve yönetmek olduğu anlaşılmaktadır. Bkz.: Göregenli, Melek/ Çoklar, Işıl. "*Yargıda İfade Özgürlüğüne Yönelik Farkındalığın Arttırılması Projesi Alan Araştırması Raporu*", MATRA, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları-19, Ankara, 2013, s. 4-5.

⁸⁴ Mahkemeye ait internet sitesindeki üye profilleri incelendiğinde; çok sayıda üyenin geçmişe kıyasla insan hakları alanında uzmanlaştığı görülmektedir. Ne var ki, terör suçlarına ilişkin uzmanlık, Anayasa Mahkemesi'nin üye yapısında dengeli bir şekilde temsil edilmemektedir.

⁸⁵ İfade hürriyeti ve propaganda suçunun birlikte ele alındığı çalışmaların kaynakçalarında da terörizm, propaganda ve psikolojik savaşı inceleyen eserlere çok az yer verildiği görülmektedir. Boşluğu doldurabilecek az sayıdaki çalışmalardan biri için bkz., Çelik, Can. *Terörizmin Propagandası Suçu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

varsayım,⁸⁶ saygı duyulacak bir ideal durumu tasvir edebilir. Ancak, bugünün modern (!) iletişim dünyasında, hakikatin; fikirlerin, düşüncelerin adil ve serbest rekabeti sonucu oluşmadığı da açıktır.

Gerçekten, algı ve dikkat mekanizmamız, modern insanın enformasyon çağında maruz kaldığı bilgi bombardımanı ile başa çıkabilmek için bu bilgilerin bir bölümünü ihmal etmeye dayalı bir strateji geliştirmiştir. Bu bağlamda, bazı bilgi akışlarını takip etmekten vazgeçip; dikkatimizi, peşine takılabilecekleri diğer akışları takip etmeye yönlendiririz. Aynı anda ikisini birden takip etmek ise asla mümkün olmaz. Bu süreçte bazı bilgileri kaybederiz. Boşlukları doldurmak için belleğimize başvururuz. Düşünce, bir dereceye kadar belleğimizi kullanma sürecidir. Ne var ki, bellek kusursuz işleyen bir mekanizma olmayıp, aslında bilgi işleme sürecinde yapılandırılmış bir algı formudur.⁸⁷

Öğrenme faaliyeti, bildiklerimiz (belleğimiz) ile bilmediklerimiz arasındaki bağı güçlendirmeye yöneliktir. Öğrenme faaliyeti; belirsizlikleri ortadan kaldırmak, riski minimize etmek için, bellekte depolanan anıya başvurmayı, aşinalık duygusu kullanmayı gerektirir. Bellek, bunun için kavramlara dayalı genellemeler yapmaya ve stereotipler oluşturmaya meyleder. Anıyı getirmek için de kısa yollara ve temsillere başvurur. Ancak, bu durum, bir bilişsel yanlılık da oluşturur. Zira, bireyler, içinde buldukları kategorinin ya da kavramın birer temsilcisi olarak

⁸⁶ Mill'in hürriyet ve bireysellik kavramları, Amerikan düşüncesinin gövdesini oluşturmaktadır. Bkz. TRAGER, Trager, Robert/ Dickerson, Donna L. *21. Yüzyılda İfade Hürriyeti* (Çev.: A. Nuri Yurdusev), Liberal Düşünce Topluluğu Yayınevi, Ankara, 2003, s. 70-71 ; Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 2004/8-130 Esas, 2004/208 Karar sayılı kararında yapılan şu değerlendirmeyi ise naif bulmanın ötesinde, nerede ise propagandanın hiçbir zaman suça sebebiyet vermeyeceğini düşündürtecek kadar aşırı iyimserliği ile ölçsüz de görüyoruz: “..İfade hürriyeti kapsamının genişletildiği uygar dünyada bir sosyolojik gerçeği hatırlatmakta da yarar vardır. ; söyleyeni hapsedilmekle, dillendirilmesinden vazgeçilen hiçbir düşünceye tarihin tanıklığı olmamıştır. Aksine en zararlı düşünceler dahi söyleyeni mahkum edildiğinde ya merak saiki ya da acıma duygularıyla yandaş bulmuş veya çoğu kez illegalite karanlığına inerek kontrolsüz bir gelişime kavuşmuştur. Açıkça söylenebilenler ise karşı görüşün yenilgisiyle etkisizleşmiş, demokrasilerin çoğulculuğu ortamında zararlılık ölçüsünü yitirmiştir. ...Düşünceleri mahkumiyetlerle durdurarak korunmayı yeğleyen bir kamu düzeninin, çelişen düşünceleri bir arada yaşatmaya ve hoşgörü ile değerlendirmeye alışan kamu düzeninden üstün olamayacağı ve tercih edilemeyeceği zihinlere nakşedilmelidir. Yönetenlerce önerilen kurallar dizesinin her zaman ve her koşulda kamu düzeni kavramıyla birebir örtüşeceği yanlılığına düşülmemelidir. Çoğu kez devletin yönetim gücünü yedinde bulunduran ve bu yetkiyle ‘resmi ideoloji’ adı altında bir çok düzenlemeyi, uyulması zorunlu kurallar bütünü olarak halka dayatıp, korunması gereken düzen namıyla hukukun himayesi altına almış olanların, halkını ya durağanlığa ya da geri kalmışlığa mahkum ettiği gerçeği hatırlanmalıdır. Yakın tarihimiz yeniden hatırlanmalı ; Devlet düzeni olarak kabul olunan ve doğru sayılıp kamu düzeni namıyla korunan nice ‘resmi ideolojinin’ olağan ya da ada rejimlerle değiştirildiği, yerine ikame edilenlerin yine Devlet düzeni adı altında yeri doğrular olarak hukukun koruması kapsamına alındığı, bunların da bilâhère yerini yenilerine terk ettiği hatırlanmalı, bu değişimleri benimseyenlerle, benimsemeyip cesaretle eleştirenlerin oluştura geldiği Kamu'nun birlikte yaşama zorunluluğu ve yararı düşünülmesi, halkı farklı tercihlerden soyutlamanın ve yönetenlerin düşünceleri doğrultusunda kabule zorlamanın olanaklı bulunmadığı, bu nedenle de kamu düzeni kavramının ideolojik Devlet düzeni ile her zaman örtüşmediği sonucuna varılmalıdır. “ <https://www.kazanci.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 17.10.2022).

⁸⁷ Minda, John Paul. *İnsan Nasıl Düşünür? Karar Verme Hatırlama ve Dünyayı Anlamlandırma Süreçlerimizi Kavramak* (Çev.: Fırat Çakkalkurt), 1. Baskı, Okuyan Us, İstanbul, 2021, s. 160-168.

değerlendirme yapmaya eğilim gösterirler ve değerlendirmenin yapıldığı anda bulunabilir olan en alakalı anılara dayanılarak yargıya varılır.⁸⁸

Propaganda ise özünde bir algı yönetimidir. Algı yönetimi ile kastedilen şey; imaj çalışması, reklam ya da siyasi propaganda değildir. Kişinin düşünce sistematiğine nüfuz edilerek, dış dünyayı istenilen şekilde algılamasını ve böylece fikirlerinin, kanaatlerinin istenilen yönde şekillenmesini sağlamaktır.⁸⁹

Propaganda; kişiye, düşüncelerinin kendine ait olduğu hissi verdirilerek hedefine ulaşır. Düşüncelerinin kendisine ait olduğunu zanneden, gerçekte ise başkasının istediği şekilde düşünmeye yönlendirilen kişi, bir bakıma, olabilecek en büyük esaret içinde yaşamaktadır.⁹⁰ Zira, içinde tutulduğu esareti algılamamakta; ironik biçimde, bu esnada düşünme ve ifade etme hürriyetini kullandığına inan(dırıl)maktadır.

En zararlı fikirlerin dahi demokratik çoğulculuk içinde panzehirini bulacağı, akliselimin sonuçta galebe çalacağı şeklindeki naif yaklaşımlar;⁹¹ propagandadaki sözü edilen bu dinamizmi algılamaktan uzak olduğu gibi düşünce ile eylem arasındaki psişik bağı da ihmal etmektedir.⁹² Propaganda, bir teori üretme meselesi değil, düşünüleni ve ifade edileni pratiğe dökme çabası⁹³ olup; etkisini bugünden yarına taktik eylemlerle değil, uzun vadeli bir strateji ile ortaya koyar.⁹⁴

⁸⁸ Minda, s. 324-325. Akademisyen olan yazar, üniversitedeki dersi sırasında öğrencilerine, ABD’de gerçekleşen bir toplu katliamdan sonra “*Kaçımız, ABD’nin gezmek için tehlikeli bir yer olduğunu düşünmüyorsunuz*” sorusunu yöneltir. Öğrencilerin % 80’i elini kaldırır. Oysa bu öğrencilerin bir tanesi bile herhangi bir silahlı şiddet olayı ile bilfiil karşılaşmamıştır. Bu konuyu düşünüyor olmalarının nedeni, medyada çıkan haberlerdir ve öğrenciler soruyu cevaplandırırken, şiddet olasılığına dair bulunabilir kanıtlara dayanarak düşüncelerini açıklamışlardır. Bir başka deyişle haberlerden etkilenmişlerdir.

⁸⁹ Özdağ, Ümit. *Algı Yönetimi, Propaganda, Psikolojik Savaş Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*, 4. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara, 2015, s. 15, Yazarın, gönderme yaptığı Hollywood mahreçli bir filmde geçen anekdot öğreticidir. CIA, Pasifik Okyanusu’ndaki bir ada devletinde darbe düzenler. Darbeyi planlayan ve yöneten CIA yetkilisi, Amerikan Başkanına bilgiyi şu cümlelerle aktarır: “*Darbeden sonra iktidara getireceğimiz kişi, adanın en zengin ailelerinden birinin çocuğu. Yale Üniversitesi’nde tarih doktorası yapıyor ve düşüncelerini kendisine ait zannediyor!*”

⁹⁰ Özdağ, 2015, s. 15.

⁹¹ Sayın Hafızoğulları’nın, gayrimeşru amaç-meşru araç olarak kodladığı davranış normları için liberal, demokratik hukuk ve devlet düzeninde herhangi bir sınır bulunmadığına ilişkin görüşüne bu sebeple katılmıyoruz. Bkz.: Hafızoğulları, Zeki. “*Liberal-Demokratik Toplum, Hukuk ve Devlet Düzeninde İfade Hürriyetinin Sınırı*”, *TBB Dergisi*, S. 55, 2004, s. 91.

⁹² Aydın’ın şu ifadelerine katılmamak mümkün değildir: “*Herhangi bir ideolojinin propagandasını açıkça yapan ya da bu yolda yayınlarda bulunan kimseleri ortaya çıkarmak ve onları ortaya koydukları fikirlerin, ideolojinin şiddet yoluyla hakim kılınması çabalarının temeli olarak göstermek de kolaydır. Ancak ifadenin, şiddetin gerçekleşmesindeki katkısının tam olarak ne olduğu da pek kavranmamıştır. Tarihsel olarak bildiğimiz, önce sözün olduğu ve fikirlerin daha sonra eylemlere dönüştüğüdür. Eylemin iyi de olsa kötü de olsa öncelikle bir düşünce ile başladığını gözümüz kapalı kabul ederiz...*” Aydın, s. 463.

⁹³ Goebbels, Joseph. *Büyük Yalanlar* (Der ve Çev.: Duygu Bolut), Zeplin yayınları, İstanbul, 2020, s. 47.

⁹⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Özcan, Nihat Ali. *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, 1. Baskı, ASAM Yayınları, Ankara, 1999. Yazar, terör örgütünün uzun süreli halk savaşı öngördüğünü, silahlı propagandanın bu andan itibaren başladığını, elde edilmek üzere mücadele edilenin toprak parçası değil halk olduğunu, örgütün çabalarının askeri sonuçlara değil, halkı örgütlemeye yönelik yani politik olduğunu kaydetmektedir. Özcan, s. 180 vd.

Propaganda, psikolojik bir virüs⁹⁵ gibi zihne bulaşır. Kuluçkaya yatar. Bünye yavaş yavaş enfekte olur. Kitleler ağır ağır dönüştürülür.⁹⁶ Bu itibarla, değişim ve dönüşüm, herhangi tepki almadığı gibi bir ilerleme olarak görülmesi dahi sağlanır.⁹⁷

Abarttığımız düşünülmemelidir. Silahlı bir azınlık, silahsız çoğunluğa bir fikri zorla kabul ettirmek için bu uğurda binlerce masum sivil, çoluk çocuk demeden katletmesine⁹⁸ rağmen; etkin propaganda ile toplumun en azından bir kesiminde, kendisini önce mağdur, daha sonra da mazur göstermeyi pekâlâ başarabilir.⁹⁹ Kanlı sicilini medya marifeti ile unutturabilir. Sosyal hafızadan silinmesini temin edebilir. Bu başarılığında, düşünme sürecinin belirleyici unsuru olan bellek de bu yolla temizlenmiş (!) ve yeniden formatlanmış olacaktır. Yeni nesiller ise zaten yaşanan geçmişten habersizdir. Siyasal amaçlarla gerçekleştirilen kanlı eylemlerin faillerinin, mağdur müştekiye dönüşmesine ilişkin bu anlatılanlar, distopik bir filmin sahneleri değil; Türkiye'nin terör ve terörizm ile boğuştuğu son otuz yılının tarihsel özetidir.

Propaganda; dayandığı kendine özgü ilkeler, içerdiği yöntem ve teknikler ile sadece bilimsel nitelik kazanmış bir sanat değil; aynı zamanda kullanım maliyeti düşük, buna mukabil, yıkım etkisi büyük bir silah haline gelmiştir. Bu sebeptendir ki, öğretici ve yargının, irdelemek için üzerinde ayrıca durmak yerine sadece bir Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında¹⁰⁰ yer alan basit bir tanıma / tarife

⁹⁵ Sayın Toroslu'nun 'tahrik' fiili için yaptığı betimlemeyi ödünç aldık. Bkz.: Toroslu, Haluk: "Kamu Barışına Karşı Suçlar Bakımından Tahrik Kavramı", Prof. Dr. NEVZAT TOROSLU'YA Armağan, C-II, AÜ Yayınları, Ankara, 2015, s. 1215.

⁹⁶ Terör örgütünün elebaşı A. Öcalan, bireysel başvuruya konu olan ve ifade hürriyeti kapsamında görülen kitabında bu dönüşüm için şu ifadeleri kullanır: "**Düşman da eski düşman olmaktan çıkmıştı. Pek güvenilmese de utangaç olsa da Kürt'ü ve Kürdistan'ı kabul edebilen, özgür Kürt kimliğini toptancı bir yaklaşımla reddetmeyen bir dönüşüme uğramıştı. Tüm bu tarihsel ve toplumsal dönüşümlerin yeni bir Kürtlük ve PKK tanımı gerektirdiği, yeni sistem kavramları ve kurumlarına ihtiyaç gösterdiği açıktır. Bu temelde yeni PKK ve Kürtlük tanımıyla yeni sistem "kavram ve kurumlarını geliştirmeye çalışacağız."** Anayasa Mahkemesi, 25.06.2014, BB 2013/409 (Abdullah Öcalan), s. 6.

⁹⁷ Özgenç, PKK'nın ortaya çıkışındaki amacın siyasi olduğunu, Türkiye'deki Kürt sorununun ortaya çıkardığı ve bu sorundan beslenen bir terör örgütü olarak; Kürt sorunun varlığının ve bunun çözümünü yönelik taleplerin kabulünü sağlamak için silah kullanmayı bir propaganda yöntemi olarak kullandığını kaydeder. Özgenç, bu amacın bir ölçüde gerçekleşmiş olduğunu kabul etmek gerektiğini, daha önce Türklerden ayrı olarak bir Kürt ırkının varlığının ve Kürtlerin kültürel kimliklerinin tanınması gerektiği yönündeki düşünce açıklamasında bulunulmasının suç oluşturduğunu; bugün ise artık bu taleplerin, ifade özgürlüğünü, düşünceyi açıklama özgürlüğü kapsamında değerlendirildiğini belirtmektedir. Bkz., Özgenç, 2021, s. 394-398.

⁹⁸ Örgüt bunu devrimci şiddet adı ile bir zorunluluk olarak ilan etmektedir. Bölge halkının öyle ya da böyle ikna edilerek, devletten koparılması, devlete bilgi vermesinin engellenmesi ve uzun süreli halk savaşı için desteği bu yolla sağlanması hedeflenmiştir. Bkz.: Özcan, s. 74-75

⁹⁹ Mağdurluk ve ezilmişlik duygusu temelinden hareket eden terörist ve terörist gruplar, psikolojide "bölünme" olarak bilinen yöntemle bir yandan insanlık dışı eylemleri gerçekleştirmekte, diğer yandan da normal, sağlıklı bir insan gibi görünebilmeyi başarmaktadırlar. Mekanizma, teröristin kendi grandiose benliğini idealize ederken; kendi içinde değersizleştirdiği ve nefret ettiği zayıflıkları ise bölünme yolu ile rakip gruba yansıtması şeklinde çalışmaktadır. Suçlama için daima bir dış unsur / düşman ihtiyacı doğuran bu anlayış "*problemlerin nedeni biz değil, onlardır saptaması*" ile karşılaşılan, çekilen acılara doyurucu bir psikolojik açıklama getirmekte; teröristin suçluluk duygusu ile eylemlerinin sonuçlarını bilinçli olarak yaşamaktan korumaktadır. Bkz., Çevik, Abdülkadir/ Ceyhan, Birsen. *Politik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm*, Politik Psikoloji Serisi, Ankara 1995, s.28-29.

¹⁰⁰ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 10.12.1990 tarihli ve 263-336 sayılı kararında, propaganda; toplumun bütününe veya belirli belirli kesiminin inanç, tutum ve davranışlarını yönlendirmek amacıyla bilinçli olarak seçilen bilgi, olgu

atıfla yetinmeleri; konunun maalesef önemsizleştirilmesine hizmet etmekte, propagandadaki dinamizm ve tehlikenin kavranabilmesine engel olmaktadır.

Oysa, hukuk devleti esaslarına dayalı demokratik rejimler, çoğulculuğu, açık fikirliliği ve hoşgörüyü savunsalar da yukarıda anlatılan propaganda fiillerine kayıtsız kalmazlar. Bu vesile ile belirtelim ki, Avrupa Birliği'nin, müşterek bir hukuk evreni, Avrupa Kamu düzeni yaratmak istemesinin zihinsel arka planında, geçen yüzyılın ilk yarısında yaşanmış travmaların etkisi büyüktür. Özellikle, Weimar Cumhuriyeti Almanyası'nda, Hitler'in, anayasal rejimin imkanlarını kullanarak, demokratik yollardan başa gelmesi ve cezaevinde yazdığı 'Kavgam (Mein Kampf)' kitabındaki fikirleri hayata geçirmesi kadar; yüksek eğitilmiş Alman toplumunun uysal tavrı,¹⁰¹ Nazi rejiminin soykırım politikalarını kabullenışı, etkin propaganda karşısında¹⁰² Batı demokrasilerin geleceğini dehşete düşürmüş, tedbir alma ihtiyacını doğurmuştur.¹⁰³

Demokrasilerin kendini koruma arzusu ile birlikte beliren ve öğretilerde 'Militan Demokrasi' olarak adlandırılan anlayış¹⁰⁴ bu ihtiyacın ürünüdür.¹⁰⁵ Hukuk sistemleri de buna göre şekillenmiştir. Nefret söyleminin yasaklanması, demokratik yaşamın vazgeçilmez öğeleri olan

ve savları sistematik bir gayret ve muhtelif araçlarla yayma etkinlikleri, geniş bir kitleyi, muayyen hedefler doğrultusunda ikna etme çabası olarak tanımlanmıştır.

¹⁰¹ Türk hukukçusunun yakından tanıdığı Hirsch, Nasyonal Sosyalist zorbalık diye adlandırdığı Hitler rejiminin kurduğu yeni düzene hem hâkimler hem akademya tarafından itirazsız boyun eğildiğine kanıt olarak şu açıklamaları yapar. “..Üniversitenin Hukuk fakültesinden, dost olduğum iki profesörle durumu tartıştım. Her ikisi de aşırı bir adım atmamamı önerdiler. Birinin öğüdü hiçbir zaman aklımdan çıkmamıştır: 'Mahkeme merdivenlerinde kendinizi öldürtürseniz, kimseye bir yararınız dokunmaz. Bugün artık bir dava uğruna ölen kahraman filan olmuyor, çünkü terör karşısında herkes susmak zorunda.'

Rayh Mahkemesi katında, yukarıda sözünü, ettiğim kanunun içinde açık seçik belirtilmeyen 'hakimlere 'de uygulanması hakkında neler düşünüldüğünü öğrenmek amacıyla daha stajyerlik yıllarımdan tanıdığım Reichsgerichtsrat Dr. Bernard Brandis'I ziyarete gittim. Dr. Brandis, durumu benim yanımda Rayh Mahkemesi Yargıçları Birliği'nin o günkü başkanı, Senato Başkanı Dr. Wunderlicht ile tartıştı. Sonunda Dr. Wunderlicht bana şunları söyledi : ' Genç meslektaşım sizinle birlikte sessizce tahammül ediyoruz' Bunun üzerine kendisine şu cevabı verdim : ' Kusura bakmayın, sizden yaşça çok genç olduğum halde sözlerinizi düzeltmek zorundayım : 'Siz sessizce tahammül etmiyorsunuz, sessizce müsamaha ediyorsunuz.' ” Hirsch, Ernst. Hâtıralarım, Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara, 1985, s. 206.

¹⁰² Bektaş, Arsev. *Siyasal Propaganda, Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2002, s. 156-159.

¹⁰³ Weimar Cumhuriyeti Anayasası, halk çoğunluğunun anayasal bir rejimi devirmek üzere demokratik usullerden yararlanabilmesine izin vermemekteydi. Bkz.: Kirshner, Alexander S. *Militan Demokrasi*, (Çev.: Ferit Burak Aydar), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 2.

¹⁰⁴ Kavram, Alman hukukçu Karl Loewenstein'a ait olup; 1933 yılında Hitler'e geniş yetkiler veren yasanın kabulünden 4 yıl sonra kullanılır oldu. Bkz., Kirshner, s. 1-2.

¹⁰⁵ Militan demokrasi anlayışının saf liberalizm ile uyuşmadığı açıktır. Sayın Arslan, kavramı şöyle eleştirir: “..Bir kere Türkiye'nin siyasal / hukuksal mekanında, sınırlamalar her zaman özgürlüklerden önce gelmektedir. Anayasamız daha hiçbir özgürlükten bahsetmeden, bütün özgürlükler için geçerli olan sınırlamalara yer vermektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin siyasal / hukuksal mekanı özgürlük ve demokrasi kavramlarıyla tam olarak tanışmadan, bu kavramların istismarını ön plana çıkarmaktadır. Biz demo(s)'unu bile görmeden onun halktan korunması gerektiğini ifade eden militan demokrasi ile tanıştırıldığımız bir vasatta yaşıyoruz. ..” Arslan, 2001, s. 14.

siyasi partilerin kapatılabilmesinin kabul edilişi ve önleyici müdahale kavramı¹⁰⁶ bu tedbir arayışının birer tezahürüdür.

Üstelik, tehdit ya da tehdit algısı yükseldiğinde, liberal demokrasilerin, başka ülkelerde eleştirdikleri uygulamaların daha ağırını, kendi ülkelerinde hayata geçirmede hiç tereddüt etmedikleri de görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde, 11 Eylül 2001 saldırılarının hemen sonrasında, 26 Ekim 2001 yılında Başkan Bush tarafından onaylanan Vatanseverlik Yasası (Patriot Act) ile on beşten fazla federal yasada değişikliğe gidilmiş ; terörist olduklarından şüphe edilenlerin iletişim, finansman ve diğer faaliyetlerine ilişkin istihbarat toplama¹⁰⁷, bu amaçla telefon ve internetin takibe alınmasından, sadece terörizm ile ilgili soruşturma yapıldığını bildirerek, kurumlardan, iş yerlerine dek uzanan bir alanda, kolluğa geniş arama yetkileri verilmiş ve bunun için makul şüphe kriterine dahi gerek duyulmamıştır. Arama için gösterilen bu gerekçe, Amerikan hukukunda evvelce rastlanılmamış bir uygulamadır.¹⁰⁸

Kanada’da da da 24 Aralık 2001 tarihinde C-36 numaralı bir Anti-terörist Yasası yürürlüğe sokularak, polise olağanüstü yetkiler verilmiş; telefon dinleme süreleri 60 günden 1 seneye kadar mümkün kılınmış, hâkim kararı ile bu sürenin üç yıla kadar uzayabilmesinin de önü açılmıştır. Kanada, “Echelon Ağı” adı verilen sistemle, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’nin yaptığı gibi haberleşme evreninden geçen milyonlarca mesajı da denetime almıştır.¹⁰⁹

Bu örnekler, tarafımızdan tasvip gördükleri için değil; liberal demokrasilerde, katı güvenlikçi politikalara hiç başvurulmadığı, her daim müzakereci çözüm yollarının arandığı yolundaki algının, bir illüzyon olduğunu göstermek amacıyla paylaşılmıştır.

Konu, illüzyondan açılmışken, vurgulanması gereken çok önemli bir husus da propagandanın yöneldiği toplum katmanlarının ve özellikle eğitimli aydın tabakanın zihnine çekilen perde ile ilgilidir. Propaganda kendisini gizlemek ister. Zira, insan zekâsı esir muamelesi görmek istemez. Topluluğa ve topluluk içindeki insana, daima “*kendim düşünüyorum*” duygusunu vermek ve herhangi bir fikrin zorla kabul ettirilmediği kanaatini uyandırmak gerekir. Aksi takdirde, fikre / propagandaya karşı topluluk içinde düşmanlık duygusu doğacaktır. Bu sebeple propaganda yapılırken; hedef kitleye, sosyal yaşamın dış müdahaleler ile şekillendirilemeyeceği fikri de telkin edilir. Böylece kitlenin, maruz kaldığı propagandayı anlaması engellendiği gibi yapılan uyarıları da “*komplo teorisi, soğuk savaş anksiyeteleri*” olarak görmesi sağlanır.

¹⁰⁶ Refah Partisi’nin kapatılmasına ilişkin davada, bu anlayış etkili olmuştur. Bkz.: Kirshner, s. 168 vd.

¹⁰⁷ Golden, Roger Dean. “Güvenliğin Maliyeti Nedir? ABD Vatanseverlik Kanunu ve Amerika’nın Özgürlük ve Güvenlik Arasındaki Dengesi” (Çev.: Muharrem Aksu), *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, 2012, s. 110.

¹⁰⁸ Aydın, s. 463-464. Golden ise İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon asıllı Amerikan vatandaşlarına, Pearl Harbour saldırısı sonrası, Başkan Roosevelt tarafından yayımlanan karamame ile reva görülen kamplara nakil işlemini örnek göstererek, kamplarda kötü koşullarda zorunlu iskâna tabi kılınan bu insanların hiçbirinin tehdit potansiyeli ya da hain olduklarını gösterir bir delile ihtiyaç duyulmadığını bildirmektedir. Bkz.: Golden, s. 117

¹⁰⁹ Adoua, Sydney. “Kanada Antiterrorist Kanunu’nun Temel Haklar Üzerine Etkisi”, (Çev.: Pınar Memiş) *Suç ve Ceza, Ceza Hukuku Dergisi*, S. 1, Nisan Mayıs Haziran 2008, s. 4.

Türkiye’de aydınların bir bölümünün; terörizm gibi modern politikanın bir parçası haline gelen propaganda, psikolojik savaş ve örtülü operasyon kavramlarına ; daha en baştan, rasyonel bir düşünce ile değil de, bir refleksiyle, psikolojik tavırla karşı çıkmasının altında bu yatmaktadır. Belirtelim ki, hayatı komplo teorilerinden ibaret görmek kadar; her türlü uyarıyı, bu yönde delillendirilmiş açıklamayı, peşin bir reddiye ile “ *komplo teorilerinin özelliği, mantıklı olmalarıdır* ” diyerek, göz ardı etmek de bir o kadar hatalı¹¹⁰ ve bizce patolojik bir tutumdur.

B. Propaganda Suçunun, Somut Tehlike Suçu Olarak Kabulü Yönündeki Hatalı Eğilim, Suçla Mücadeleyi Zorlaştırıcı Bir Nitelik Kazanmıştır;

Terör örgütünün propagandası suçu, soyut bir tehlike suçu olarak düzenlenmiştir. Öğretide baskın görüş de bu yöndedir.¹¹¹ Nitekim, kanun koyucu, Türk Ceza Kanunu’nun somut tehlike suçu olarak kabul edilen “Suçu ve suçluyu övmeye”ye ilişkin 215. maddesi ile “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşışılama”ya yönelik 216. maddesinde geçen “açık ve yakın bir tehlike” kriterine, Terörle Mücadele Kanunu’nun 7/2 maddesinde yer vermemiştir. Dolayısıyla, suçun oluşmuş olduğunun kabulü için propaganda fiilinin, somut olayda bir tehlikeye yol açıp açmadığını ayrıca araştırmaya ihtiyaç olmayacaktır. Ne var ki, Anayasa Mahkemesi aksi kanaattedir. “Ayşe Çelik kararında” Mahkeme, şu değerlendirmeleri yapmıştır¹¹² :

“Terör veya terör örgütü ile bağlantılı olsa bile içinde şiddete başvurmayı cesaretlendirici ifadeler yer almayan, terör suçlarının işlenmesi tehlikesine yol açmayan, terör örgütünün ideolojisi, toplumsal veya siyasal hedefleri, siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlara ilişkin görüşleri ile paralellik taşıyan düşünce açıklamaları, terörizmin propagandası olarak kabul edilemez. ...

Anayasa Mahkemesi, terörizmin soyut olarak propagandası ile propaganda sonucu provokasyonun gerçekleşmesi hâli arasında bir fark bulunduğu kanaatindedir. Açıktır ki terörizmin propagandası sonucu provokasyonun gerçekleşmesi halinde fail , işlenen suça suç ortaklığından veya eylem kanunlarda öngörülen başka bir suçu oluşturuyorsa o suçtan cezalandırılacaktır. Öte yandan propaganda suçunun soyut tehlike suçu olarak kabul edilmesi başta ifade özgürlüğü olmak üzere anayasal hak ve özgürlükler üzerinde bir baskı oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle yukarıda alıntılanan açıklayıcı raporun yüzüncü maddesinde ifade edildiği gibi bir propaganda faaliyetinin cezalandırılabilmesi için olayın somut koşullarında belirli oranda tehlikeye neden olduğunun gösterilmesi uygun olacaktır. “

Evvelce değindiğimiz şekilde, terör örgütü ile bu örgütün ondan gerçekte ayrı düşünülemez yöntemlerini, 2013 değişikliği ile yasal düzeyde ayrıştırma ile başlayan ve yargı kararlarına yansıyan süreç, Anayasa Mahkemesi’nin bu kabul ve değerlendirmesi ile birlikte daha kritik bir aşamaya geldiğini göstermektedir.

¹¹⁰ Özdağ, 2015, s. 94-95.

¹¹¹ Bkz.: dipnot 31.

¹¹² Anayasa Mahkemesi, 09.05.2019, BB 2017 / 36722 (Ayşe Çelik) (RG : 10/05/ 2019 – 30770).

Üstelik, Anayasa Mahkemesi, aynı kararda;

“ Terör veya terör örgütü ile bağlantılı olsa bile içinde şiddete başvurmayı cesaretlendirici ifadeler yer almayan, terör suçlarının işlenmesi tehlikesine yol açmayan, terör örgütünün ideolojisi, toplumsal veya siyasal hedefleri, siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlara ilişkin görüşleri ile paralellik taşıyan düşünce açıklamaları, terörizmin propagandası olarak kabul edilemez. Toplumsal ve siyasal ortalama veya sosyoekonomik dengesizliklere, etnik sorunlara, ülke nüfusundaki farklılıklara, daha fazla özgürlük talebine veya ülke yönetim biçiminin eleştirisine yönelik düşüncelerin Anayasa Mahkemesinin daha önce ifade ettiği gibi devlet yetkilileri veya toplumun önemli bir bölümü için rahatsız edici bile olsa- açıklanması, yayılması, aktif, sistemli ve inandırıcı bir şekilde başkalarına aşılınması, telkin ve tavsiye edilmesi, ifade özgürlüğünün korunması altındadır. ”

şeklinde değerlendirme yapmış ve terör örgütü, varlığını/eylemliliğini korurken dahi propagandasının temelini koyduğu fikirlerin, bu örgütten bağımsız bir şekilde açıklanmaya ve yaymaya konu olabileceğini¹¹³ kabul etmiştir.¹¹⁴

Oysa, silahlı propaganda yolu ile ülke gündemine sokulan örgütsel hedefler serbestçe tartışılıp savunulabilecek olduğunda; bunların müellifi olan terör örgütünün meşruiyeti de kaçınılmaz hale gelecektir. Zira, amaç meşru görüldüğünde; terör örgütünü, anayasal sistemi parçalamaya yönelmiş bölücü bir yapı kabul edebilmek artık mümkün olmayacaktır. Ayrıca örgüt, bu konudaki her tartışma platformunun doğal tarafı, zorunlu müdafii ve sözcüsü de olacak; bulundurduğu silahlı gücünü ve istediği anda hukuk dışı yöntemlere başvurma pratiğini avantaja dönüştürerek, aynı platformdaki muhtemel rakiplerini sindirmek suretiyle politik alan üzerinde tahakküm kuracaktır.

Ökçesiz, bir düşüncenin doğruluk değerine yönelmesi ile iktidar talep etmesinin farklı şeyler olduğunu; ilkinde, düşüncenin olabildiğince özgür kılınması gerektiğini, ikincisinde ise böyle bir siyasal örgütlenmenin sınırlarını belirleyen anayasal yönetim çerçevesinin oldukça ciddiye alınması gerektiğini kaydeder.¹¹⁵

Terör örgütünün siyasal hedef olarak belirlediği ve propagandasına konu ettiği fikirler; Anayasa Mahkemesi'nin, kararlarında “Handyside” formülü olarak, sık sık kullandığı ‘Devlet yetkilileri veya toplumun önemli bir bölümü için rahatsız edici bile olsa ’ anlayışı ile de kolayca telif olunamaz. Zira, kabul edilmelidir ki, iktidar talep eden bu fikirler, Anayasa Mahkemesi'nin de korumakla mükellef olduğu mevcut anayasal sistem ile açıkça karşıtlık ve mücadele içindedir.

¹¹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Erdoğan / İnce kararı (25067/94- 08.07.1999). Öğretide, bu açıdan terör örgütü söylemiyle özdeşleşmeyen sosyolojik analiz ve açıklama yapılabilir şekilde değerlendirilmiştir. Bkz.: Bahçe, Ahmet/ Demir, Abdullah. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İfade Özgürlüğüyle İlgili Türkiye Kararları, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. I, S.3, 2017, s. 34.

¹¹⁴ Şen, bu kararın, Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2 maddesinde değişiklik yapan 6459 sayılı Kanunun 8. maddesinin gerekçesi ile paralel olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: Şen, “Terör Örgütünün Propagandası Suçu, Hukuki Haber Sitesi, 28 Eylül 2022, (Erişim Tarihi: 26.10.2022).

¹¹⁵ Ökçesiz, Hayrettin. *Sonbahara Eylem Kitabı*, 1. Baskı, Kanguru Yayınları, Ankara, 2013, s. 67-68.

Bu itibarla terör örgütü yalnızca yöntemleri ile değil, gerçekte yöneldiği amacı itibarıyla da gayri meşrudur. Teröre ve silahlı propagandaya da esasen bu sebeple başvurulmaktadır.

Anayasal sistemin; terör örgütünün savunduğu fikirlere kapalı, kendi doğruluk değerini tartışmaya açmayan, bu yönü ile ifade hürriyetini de kısıtlayıcı bir ideoloji ve buna paralel hükümler barındırdığı¹¹⁶ ileri sürülebilir.¹¹⁷ Ancak -eğer normatif düzlemde konuşuyorsak- bu durum, mevcut düzenlemeler yokmuş gibi davranmaya imkân vermez.

Bilinmelidir ki, propaganda, benzetildiği (suça) tahrik, (suça) teşvik, (suçu ve suçluyu) övme gibi kavramlardan ve bu kavramların unsurunu teşkil ettiği suçlardan farklı olarak; anlık bir zaman diliminde, çıplak/kaba söylemlerle, somut ve münferit bir şahsı hedeflemez. Bir dünya görüşü, bir ideoloji ya da siyasal bir programla yüklü anlatımlarla ve zaman zaman edebi (!) bir kılığa büründürülmüş şekilde bir kitleye, belirsiz sayıda insan topluluğuna, uzun vadede elde edilebilecek sonuçlar için yönelir. Bu itibarla da farklı ele alınmayı gerektirir. Anlatılan sebeple, propaganda suçlarında somut tehlikeyi tespit ve teşhis çoğu zaman mümkün olmayacağı gibi suçun varlığı için böyle bir tehlikenin aranması gerektiğinin kabulü, anılan suçla mücadeleyi daha da zorlaştırır.¹¹⁸

Bu sebeple sayın KORKMAZ'ın "*Düşünce özgürlüğü, propagandayı da doğal olarak beraberinde getirir. Bu anlamda düşüncenin açıklanmasına sınır tanınamaz. Düşüncenin*

¹¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın metne dahil sayılan Başlangıç bölümü başta olmak üzere, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 14, 26, 27, 28, 42, 66 ve 68. maddeleri öğretilerde örnek olarak zikredilmektedir. Yüksek yargının, ifade hürriyetine ilişkin bir çok kararında, doktora tezi olarak yazdığı kitabına atıfta bulunduğu Korkmaz; aynı eserde, Anayasal çerçevenin, ifade hürriyeti için tavan değil, olsa olsa özgürlüğün kullanılmaya başlanacağı taban olabileceğini; ifade hürriyetinin ancak bu çerçevenin dışında ya da tabanın üzerinde olduğunda bir anlam taşıyacağını, bu açıdan 1982 Anayasasının yasakçı bir zihniyetle ifade hürriyetini çok yönlü sınırlamalara tâbi tuttuğunu belirtmektedir. Yazar, 2001 yılında getirilen değişiklikle Anayasanın Başlangıç bölümündeki "her türlü düşünce ve mülahaza" ibaresi yerine gelen "hiçbir faaliyet" ibaresini düşünceye mutlak koruma olarak değerlendirmekte ve fakat düşünceyi açıklama hürriyeti için aynı şeyin söylenemeyeceğini, zira Başlangıç bölümündeki "*Türk milli menfaatleri, Türk varlığı, Türklüğün tarihi ve manevi değerleri, Atatürk milliyetçiliği ilke ve inkılapları*" gibi değerlere aykırılık oluşturan düşünce açıklamalarının, Anayasa değişikliği ile "faaliyet" kapsamında görülmeyerek, Anayasal koruma altına girmiş olacağını iddia etmenin mümkün olmadığını söylemektedir. Yazara göre demokratik rejimlerde yasak olan, genel olarak faaliyet ya da eylem değil, açıklandıktan sonra belirli nitelikler kazanmış olan suç niteliğindeki eylemlerdir. Bkz.: Korkmaz, Ömer. *Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ve Sınırları*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 342-343.

¹¹⁷ Makalenin boyutlarını aşacak kapsamlı bir inceleme ve tartışmaya girmeyi arzu etmemekle beraber şu hususu vurgulamakta fayda görüyoruz; Terörizm, propaganda suçu ve ifade hürriyeti üzerindeki tartışmalar; çoğulculuk, çok seslilik, hoşgörü kavramlarından sonra dönüp dolaşıp, terör örgütünün yöneldiği hedef ile bilinçli/bilinçsiz örtüşecek şekilde ulus devlet yapısının sorgulanmasına gelmektedir. Anayasa Mahkemesi raportörlüğü de yapmış bir akademisyenin kitabındaki anlatım, tam da işaret ettiğimiz bu duruma örnektir. Kitapta, ulus-devletin bir hastalık olduğu, İslam öncesi Cahiliye Devri'nin yeni kavramlarla kendini yeniden üretmesi anlamına geldiği, kökenine inildiği zaman ulus-devleti üreten mantık ile Cahiliye devrindeki kabileci mantığın birebir örtüştüğünün görüleceği, milliyetçiliğin, toplumsal barışı zehirlediği, güvenlikçi anlayış ile birlikte Türkiye toplumunda yeni bir anayasal düzenin inşasına engel oluşturduğu ileri sürülmektedir. Bkz.: Can, Osman. *Yol Ayrımında, Statrükodan Önce Son Çıkış*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.185-204. Ulus-devlet modeli ile kurulan bu karşıtlık, ifade hürriyeti üzerine yapılan tartışmaları da maalesef politik alana hapsedmekte ve tarafları kutuplaştırmaktadır.

¹¹⁸ Özgenç de aynı duruma işaret etmekte ve üstelik bu değerlendirmelerin ceza hukuku bilgisinden uzak olduğunu da kaydetmektedir. Bkz.: Özgenç, 2021, s. 420.

açıklanma ve savunulması yönündeki pasif nitelikteki açıklama hareketlerinin serbest , propaganda gibi aktif bir yolun ise yasak olduğunu savunmak, Propagandanın daima olumsuz bir anlama sahip olduğu şeklinde bir peşin hükme sapanmak anlamı taşıyacaktır. **‘Nasıl olsa bir gün eyleme dönüşür’** gerekçesiyle düşüncenin propagandasının yasaklanmasıyla ; açıklama hareketi ile yıkıcı eylem arasında soyut bir nedensellik bağı kurulmuş olacak ve böylece de düşünce suçu yaratılmış olacaktır. **Düşüncelerin serbestçe yarışması ilkesine bağlılıktan vazgeçmedikçe, düşüncelerin propagandasını da sınırlayamayacak olan demokratik bir düzen ; yıkıcı içerikli düşüncelerin propagandasına dahi, bunlar açık ve somut bir kışkırtma niteliğine bürünmedikçe rıza göstermek durumundadır.** Eylem niteliği almayan düşünce etkileme çabası, hangi araçla gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin anayasal güvenceden yoksun bırakılamaz. Kısacası propaganda, özü itibarıyla değil, ancak şiddet ve ayrımcılığın propagandasının yapılması veya küçük düşürme gibi belirli içeriklere sahip olması durumunda ve ancak doğrudan doğruya kamu düzeni ile çatıştığı oranda yasaklamalarla karşı karşıya kalmalıdır.”¹¹⁹

Şeklindeki yaklaşımını benimseyemiyoruz.

Kanaatimizce, Türkiye’de yargının, rehber olarak aldığı Amerikan Yüksek Mahkemesi ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, Türkiye gibi terör tehdidinin güncel olarak yüksek olduğu ülkelerin özel koşullarını gözeten kimi kararlarını hatırlamasında fayda bulunmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, önüne gelen uyuşmazlıkları incelerken, başvuruya konu ülkelerin somut koşullarının da gözetilmesini gerekli gördüğü malûmdur. Aşağıda paylaşacağımız kararlarda da bu gereklilik dikkate alınmış, düşünce açıklamasının, mekân/zaman/yöntem olarak, ülke koşulları ile karşılaştırıldığında, ifade hürriyeti kapsamında koruma göremeyeceği kabul edilmiştir.

Öğretilde, ifade hürriyeti adına kısıtlayıcı görülen ve bu sebeple eleştirilen¹²⁰ bu kararlardan “Sürek” davasında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; *bir haftalık dergide yayınlanan “ Botan ’da Yoksul Köylüler Topraklara El Koyuyor”* başlıklı bir yazı içeriğinde geçen ‘Kürdistan’ ibaresi ile birlikte Türkiye Cumhuriyetine karşı savaş ve topyekün bağımsızlık mücadelesi istendiğine ilişkin anlatımları¹²¹ örgüt ile özdeşleşen bir anlatım olarak görmüş ve bu yazının yayınladığı tarihteki devam eden ciddi çatışma ortamı da dikkate alındığında, terör eylemlerini teşvik edici tarzda değerlendirmiştir.¹²²

¹¹⁹ Korkmaz, s. 367.

¹²⁰ Ergün/ Özenç, s. 450, dipnot 31.

¹²¹ AİHM, 08.07.1999 T. 24762 / 94 Sürek/Türkiye Davası (No. 4)

¹²² Kararda yapılan değerlendirme şöyledir: “ Diğer yandan, mücadele “Türkiye Cumhuriyeti kuvvetlerine yönelik bir savaş” olarak tanımlanırken, makalede “Topyekün bir bağımsızlık mücadelesi başlatmak istiyoruz” şeklinde ifade bulunmaktadır. Böylece, Söz konusu makalenin kendisini PKK ile bağdaştırdığı ve Kürdistan’ın ulusal bağımsızlığının elde edilmesi amacıyla silah kuvvetinin kullanılması için çağrıda bulunduğu açıktır. Ayrıca makalelerin 1985’ten bu yana çok ciddi can kayıpları ve bölgenin büyük bir kısmında olağanüstü hal ilan edilmesine sebebiyet verecek şekilde güvenlik kuvvetleri ile PKK kuvvetleri arasında ciddi çatışmaların devam etmekte olduğu Güneydoğu Türkiye’deki güvenlik durumu bağlamında yayınlanmış olması da dikkate alınmalıdır (bkz. yukarıda anılan Zana kararı, s. 2539, Madde 10). Bu bağlamda, makalenin içeriği, bölgede daha fazla şiddete teşvik edebilecek

Keza “Zana” davasında, bir belediye başkanının basına verdiği röportajda geçen ve terör örgütünün bağımsızlık mücadelesi veren bir yapıya benzetilerek desteklenmesine yönelik anlatımları da, açıklamaların içinde katliamların tasvip edilmediği, kadın ve çocukların öldürülmesinin yanlış olduğuna ilişkin ifadeler geçmiş olsa dahi Mahkeme tarafından birbiri ile çelişkili ve muğlak görülmüş; röportajın Diyarbakır’ın eski belediye başkanı sıfatı ile büyük bir gazeteye verilmesi de dikkate alınarak, terör olaylarının yüksek olduğu bir dönemde, mekan, zaman ve şekil itibarı ile ifade hürriyetinin koruması altında görülemeyeceği değerlendirilmiştir.¹²³

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, bir dergide yayınlanan iki makalede, gençlere seslenilerek; hiçbir devrimin insan zayıfatı olmadan gerçekleşmeyeceğini ileri sürmenin, keza mücadelenin geçici olmadığını vurgulanmasının, şiddeti teşvik anlamına geldiği yönünde tespitini içeren “Hocaoğulları” kararı;¹²⁴

Tokat’ta yerel bir aylık derginin yazı işleri müdürünün, Kızıldere olayının otuz beşinci yıldönümü münasebeti ile yazdığı yazının, yayımlandığı tarih ve coğrafya itibarı ile gergin bir sosyal bağlamda, içerdiği onaylayıcı söylemlerle bir övgü, şiddeti haklı gösterme ve teşvik etme anlamı taşıdığına ilişkin “Altıntaş” kararı;¹²⁵

Radyo programında yayınlanan şarkı ve kullanılan sözlerin kin güden, şiddeti öven ya da teşvik eden içeriği sebebiyle hoşgörü anlayışı ile telif edilemeyeceğini kabul ettiği “Medya FM Reha Radyo” kararı¹²⁶;

şekilde kabul edilmelidir. Gerçekten de, okuyucuya iletilen mesaj, saldırgan ülke karşısında şiddete başvurmanın gerekli ve haklı bir önlem olduğudur. Bu açıdan Mahkeme, muhatap Devlet tarafından başvuranın mahkumiyetine ilişkin olarak öne sürülen nedenlerin, başvuranın ifade özgürlüğü hakkına bir müdahale için ilgili ve yeterli dayanak teşkil ettiği görüşündedir. Mahkeme, “bilgi” veya “fikirlere” kısıtıcı, şok edici veya rahatsız edici olmasının tek başına müdahaleyi haklı kılmadığını yinelemektedir (bkz. yukarıdaki 36. paragraf). Ancak mevcut davada söz konusu olan, şiddete teşviktir. 41. Başvuranın bu makalelerde yer alan görüşler ile şahsen bağlantılı olmadığına doğru olmasına rağmen, makalelerin yazarlarına şiddet ve nefretin körüklenmesi için bir araç temin etmiştir. Dergi ile sadece ticari açıdan bağlı olduğu ve yazı işleri müdürlüğü sorumluluğu taşımadığı gerekçesi ile makalelerin içeriğine ilişkin her türlü cezai sorumluluktan muaf tutulması gerektiği yönündeki başvuran tarafından ileri sürülen iddia mahkemece reddedilmektedir. Başvuran mal sahibi olup, bu konumu itibarıyla derginin yazı işleri yönetimini şekillendirme hakkına sahiptir. Bu nedenle, halk için bilgi toplanması ve dağıtılması konusunda derginin yazı işleri ve muhabir personelinin “görev ve sorumlulukları” açısından vekaleten sorumlu olup, bu da çatışma ve gerginlik durumlarında daha büyük önem taşımaktadır.

Yukarıdaki hususlar dikkate alındığında Mahkeme, derginin sahibi olarak başvurana uygulanmış olan cezanın bir “zorunlu sosyal” ihtiyacı karşılamak olarak kabul edilebileceğini ve başvuranın mahkumiyeti için yetkililer tarafından verilen mahkumiyetin “ilgili ve yeterli” olduğu sonucuna varmıştır. 43. Bu nedenlerden dolayı ve bu gibi davalarda ulusal yetkililerin sahip olduğu takdir marjı da dikkate alınarak Mahkeme, söz konusu müdahalenin amaçlanan meşru hedefler ile orantılı olduğu düşüncesindedir. Sonuç olarak, Sözleşmenin 10. maddesi ihlal edilmemiştir.

¹²³ Zana/Türkiye Davası (Başvuru No. 18954/91) 2 5.11.1997.

¹²⁴ Hocaoğulları/Türkiye Davası (Başvuru No: 77109 / 01) 07.03.2006.

¹²⁵ Altıntaş/Türkiye Davası (Başvuru No: 50495 /08) 10.03.2020.

¹²⁶ Medya FM Reha Radyo/Türkiye Davası (Başvuru No: 32842/02) 14.11.2006.

Terör örgütü üyelerinin hayatlarının anlatıldığı ve açıkça silah kullanımının yüceltildiği, ölümcül şiddetin övüldüğü, savaşın sonuçlarının değerli olarak görüldüğü, kolluk kuvvetleri ile örgüt arasında yaşanan çatışmanın güzel bir gelişme olarak değerlendirildiği bir kitabın, ifade hürriyeti korumasından yararlanamayacağını belirlediği “*Fatih Taş*” kararı¹²⁷da

Benzer yaklaşımın sergilendiği kararlar arasındadır.

Anayasa Mahkemesi, kararlarında ölçüt olarak kullandığı “*bütünsellik*” ilkesini, sadece bir açıklama, bir metin veya haberde geçen ifadelerin, bağlamından koparılmadan birlikte değerlendirilmesini sağlamak için değil; terör örgütlerinin hedef ve yöntemleri ile örgütsel propagandanın uzun vadeli ve sistematik stratejisini bağdaştırma ve kavramada da hayata geçirmelidir. Uyuşmazlıklar, ancak böyle bir bütüncül bakışla ele alınacak olduğunda; münferit propaganda fiillerinin içerdiği tehlikenin anlaşılabilmesi ve ikna edici bir biçimde anlatılabilmesi mümkün olacaktır.

SONUÇ

İfade hürriyetinin, hürriyet kategorileri içindeki ayrıcalıklı konumu, taşıdığı önem; ilgili yazın ve yargı kararlarında, bu hürriyetin, hukuksal müdahaleden olabildiğince azade olması gerektiğini savlayan değerlendirmelere yol açmaktadır. Propaganda fiilleri de özünde bir düşünce açıklaması olarak görüldüğünden, aynı değerlendirmeye konu olabilmektedir.

İnsanı bizatihi amaç ve en yüksek değer olarak kabul eden hürriyet perspektifli bu yaklaşım, Maslow’un hiyerarşisine göre piramidin zirvesindeki, “insan-ı kamil/kendini gerçekleştirmiş” olma hedefine uygunluğu ölçüsünde bir ideali temsil edebilir. Ancak, düşünce ile eylem arasındaki mevcut psikik bağ ve sistematik propagandanın bu psikik bağı harekete geçirici etkisi ihmal edilecek olduğunda; mevcut yaklaşım, naif olmanın ötesinde artık irrasyonel alana kaymaktadır. Yargı kararlarında, terör örgütü yöneticisinin, örgüt mensuplarına yönelik indoktriner propaganda eylemi için dahi ifade hürriyeti nitelemesinin yapılabilirliği, ¹²⁸ bu cümledendir.

En zararlı fikirlerin dahi serbest tartışma ortamında elemine edildiğine, panzehrini bulduğuna ilişkin mit; modern iletişim dünyasının kitle iletişim araçları ve enformasyon teknikleri karşısında artık savunulabilir değildir. Zira kitle iletişim araçları, kültürün duyarlı hale getirme misyonunu süreç içinde törpülemiş, günlük yaşamın her anını seyirlik bir oyun haline getirmiştir. Özellikle televizyon, izlenmesi için hiçbir beceri gerektirmeyen ve kolayca ulaşılan bir araç olarak; insan insana ilişkilerin duygusal temelini yıkmış; tek bir merkezden ortak gündem oluşturarak, kitlelerin zihnini uyuşturan bir araç haline gelmiştir. Bu anlamda, 20. yüzyıl insanında gözlemlenen zihni tembelliğin benzerine daha önce hiç rastlanılmadığı; modern iletişimin, hikmetli düşünme ve hakikati arama melekelerini dumura uğrattığı kaydedilmektedir. ¹²⁹

¹²⁷ Fatih Taş/Türkiye Davası (Başvuru No: 45281 /08) 24.04.2018.

¹²⁸ Bkz.: dipnot 64.

¹²⁹ Kâhya Birgül, Alev. "Medya ve Tehdit - Güvenlik Algılamalarında Değişme ", ayk.gov.tr, s. 380

Diğer yandan, kitle iletişim araçlarının, endüstri toplumlarında gördüğü işlevin; mitlerin, efsanelerin ilkel toplumlarda gördüğü işleve eşdeğerde olduğundan da söz edilmektedir.¹³⁰ Bu açıdan, medya istenirse çok etkin bir propaganda aracı, bunun da ötesinde geniş halk kitlelerinin beyinlerini yıkamak için güçlü bir silah olarak kullanılma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, medyayı kontrol edenler, insanların düşüncelerini, kanaatlerini, kavramlara yükledikleri anlamları şekillendirme istek ve kabiliyetini de kendi tekellerinde bulundurmaya isteyebilirler.¹³¹ Medyayı yönetenlerin, kamuoyunu bilgilendirme ile ilgili kararları, habercilik ilkelerinden daha çok, medyanın mensubu olduğu kurumun / grubun politik bakış açısı, sermaye ve siyaset ilişkileri gibi farklı unsurlara istinat edebilir. Nitekim, bilgi akışının kontrolünün, toplumun kontrolü anlamına geldiğinin keşfedilmesinin ardından; sermaye gruplarının, uzun süredir medya dünyasında haber üretim süreçleri ve içerikleri üzerinde doğrudan veya dolaylı denetime sahip olmaya başladıkları gözlemlenmektedir.¹³²

Meselenin diğer yanında, propaganda kavramının; içerik, uygulanan yöntem ve izlenen strateji itibarıyla, daha ziyade terörizm ve terör örgütlerini çalışan güvenlik bilimlerinin ilgi alanına terk edilmiş olmasının yarattığı zafiyet yatmaktadır. İfade hürriyetine ilişkin geniş külliyat, propaganda kavramı için nitelikli bilgi üretmemektedir. Sınırlı sayıdaki yayında, propagandanın, bir düşünce açıklamasından daha öteye geçen mahiyetine maalesef yeterince nüfuz edilememektedir.

Bu makalede ortaya konmaya gayret edildiği şekilde, ifade hürriyeti ve özellikle propaganda fiilleri için mevcut bakış açısını değiştirmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir değişiklik, hürriyet ile güvenlik arasında olması gereken dengeyi hürriyet aleyhine bozmayacaktır. Bilâkis, hürriyetlerin en geniş şekilde düzenlenip güvence altına alındığı bir demokratik hukuk düzeninin nimetlerinden istifade ederek bu düzeni yıkmaya yönelik fiillerin ayıklanmasına hizmet edecektir. Akademik yazında, propagandaya hak ettiği ilgi ve önem verildiğinde, ifade hürriyetine ilişkin tartışmaların da daha sağlıklı bir zemine oturacağına inanıyoruz.

KAYNAKÇA

Adoua, Sydney. "Kanada Antiterrorist Kanunu'nun Temel Haklar Üzerine Etkisi", (Çev.: Pınar Memiş) *Suç ve Ceza, Ceza Hukuku Dergisi*, S. 1, Nisan Mayıs Haziran 2008, s. 1-11.

Akçay, Ekrem Yaşar/ Çelenay Ömer Engin. "Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırıları Örneğiyle İncelenmesi", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, 2012, s. 183-197.

¹³⁰ Akiner, Nurdan. "Bir Modern Zamanlar Silahı Olarak Medya: Kaddafi'nin Linci'nin Satır Arasını Okumak, Esad'ı Anlamak ", *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 2, S. 1, Mart 2014, s. 3.

¹³¹ Kâhya Birgül, s. 378.

¹³² Değer, Kamuran. "Olağanüstü Durum Haberciliğinin Atatürk Havalimanı Terör Eylemi Üzerinden İncelenmesi", *TRT Akademi*, C. 2, S. 3, 2007, s. 103-104.

Akiner, Nurdan. "Bir Modern Zamanlar Silahı Olarak Medya: Kaddafi'nin Linci'nin Satır Arasını Okumak, Esad'ı Anlamak ", *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 2, S. 1, Mart 2014, s. 1-19.

AnaBritannica, C. 20, Ana Yayıncılık, 1990.

Arslan, Zühtü. "İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek, 'Açık ve Mevcut Tehlike'nin Tehlikeleri " Liberal Düşünce, Güz 2001, s. 14-22.

Arslan, Zühtü. "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması, Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler " *Anayasa Yargısı*, C. 18, S. 1, 2002, s. 139-155.

Avşar, Zakir. "İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik", *TRT Akademi*, C. 2, S. 3, 2017, s. 116-132.

Aydın, Öykü Didem. *Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku -I- Amerika Birleşik Devletleri*, Seçkin Yayınları, Ankara 2004.

Bahçe, Ahmet/ Demir, Abdullah. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İfade Özgürlüğüyle İlgili Türkiye Kararları", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S.3, 2017,

Başeren, Sertaç. "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme", *Terörizm İncelemeleri, Teori, Örgütler, Olaylar*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, No: 10, Ankara 2000, s. 1-16.

Bektaş, Arsev. *Siyasal Propaganda, Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2002.

Can, Osman. *Yol Ayrımında, Statrükodan Önce Son Çıkış*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

Çalağan, Önder. *Terörizmin Bir Propaganda Aracı Olarak Medya ve Terör Haberciliği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2020.

Çelik, Can. *Terörizmin Propagandası Suçu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Çevik, Abdülkadir/ Ceyhun, Birsen. *Politik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm*, Politik Psikoloji Serisi, Ankara 1995.

Değer, Kamuran. "Olağanüstü Durum Haberciliğinin Atatürk Havalimanı Terör Eylemi Üzerinden İncelenmesi", *TRT Akademi*, C. 2, S. 3, 2007, s. 98-115.

Domenach, J. M. *Siyasi Propaganda*, (Çev.: Cevdet Perin), Remzi Kitabevi, İstanbul 1962.

- Ergün, Reyda/ Özenç, Berke. “Anayasa Mahkemesi’nin Barış Bildirisi Kararı: İfade Özgürlüğü Akademik Özgürlük ve Devlete Sadakat Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme”, *Toplum ve Hekim*, C. 35, S. 6, Kasım-Aralık 2020, s. 419- 455.
- Freud, Sigmund. *Kitle Psikolojisi*, (Çev.: Kamuran Şipal), 1. Baskı, Bozak Yayınları, İstanbul 1975.
- Goebbels, Joseph. *Büyük Yalanlar* (Der ve Çev.: Duygu Bolut), Zeplin yayınları, İstanbul, 2020.
- Golden, Roger Dean. “Güvenliğin Maliyeti Nedir? ABD Vatanseverlik Kanunu ve Amerika’nın Özgürlük ve Güvenlik Arasındaki Dengesi” (Çev.: Muharrem Aksu), *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, 2012, s. 109-134.
- Göregenli, Melek/ Çoklar, Işıl. “*Yargıda İfade Özgürlüğüne Yönelik Farkındalığın Arttırılması Projesi Alan Araştırması Raporu*”, MATRA, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları-19, Ankara, 2013.
- Hafızoğulları, Zeki. “Liberal-Demokratik Toplum, Hukuk ve Devlet Düzeninde İfade Hürriyetinin Sınırı”, *TBB Dergisi*, S. 55, 2004, s. 85-101.
- Hirsch, Ernst. *Hâtıralarım, Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi*, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara, 1985.
- Hitler, Adolf. *Kavgam*, (Çev: Hüseyin Cahit), 2. Baskı, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1941.
- Irmak, Fatih/ Kahya Yavuz. "Amerika Birleşik Devletleri'nde Terörizm ve Terörizm Korkusu, 11 Eylül Terör Saldırılarının Öncesi ve Sonrasına İlişkin Bir Analiz", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 7, S. 33, s. 315-324.
- Kâhya Birgül, Alev. "*Medya ve Tehdit - Güvenlik Algılamalarında Değişme* ", ayk.gov.tr
- Kirshner, Alexander S. *Militan Demokrasi*, (Çev. : Ferit Burak Aydar), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Kocasakal, Ümit/ Aksoy, Emine Eylem/ Memiş, Pınar. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü”, *İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Hukuku*, Türk Ceza Hukuku Derneği Yayınları, İstanbul 2003, s. 25-50.
- Korkmaz, Ömer. *Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ve Sınırları*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- Le Bon, Gustave. *Kitleler Psikolojisi*, (Çev.: Hasan Can), 1. Baskı, Tutku Yayınları, Ankara 2015.
- Marighella, Carlos. *Şehir Gerillası El Kitabı*, (Çev.: Mehmet Atilla), 1. Baskı, Evren Yayınevi, İstanbul, 1977.

-
- Minda, John Paul. *İnsan Nasıl Düşünür? Karar Verme Hatırlama ve Dünyayı Anlamlandırma Süreçlerimizi Kavramak* (Çev.: Fırat Çakkalkurt), 1. Baskı, Okyan Us Yayınevi, İstanbul, 2021.
- Ökçesiz, Hayrettin. *Sonbahara Eylem Kitabı*, Ankara, 2013.
- Özcan, Nihat Ali. *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.
- Özdağ, Mehmet Savaş. "Propaganda Üzerine" *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan, C. II*, ASAM Yayınları, No: 61, Ankara, 2003, s. 269-285.
- Özdağ, Ümit. *Algı Yönetimi, Propaganda, Psikolojik Savaş Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*, 4. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara, 2015.
- Özgenç, İzzet. *Suç Örgütleri*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Özgenç, İzzet. "Terörizmin ve Terör Örgütünün Propagandası Suçu ve Ceza Hukuku Sorumluluğu", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 25, S.2, 2021, s. 373-431.
- Saran, Mine/ Bitirim Selin. "Terörle Mücadelede Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri", *Ulusal Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, C. 1, S. 2, 2010, s. 87-109.
- Sciascia, Leonardo. *Aldo Moro Vakası*, (Çev.: Neyyire Gül Işık), 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Şen, Ersan. "Terör Örgütünün Propagandası Suçu", *Hukuki Haber Sitesi*, 28 Eylül 2022, (Erişim Tarihi: 26.10.2022)
- Şen, Ersan/ Eryıldız, H. Sefa. *Suç Örgütü*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Tavlaş, Nezih. "Terörü Tanımlamak", *Strateji Dergisi, C.II*, İstanbul, 1995, s. 125-133.
- Topçu, Namık Kemal. "Terör Örgütünün Propagandasını Yapma Suçu (TMK 7/2-5)", *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 10, S. 28, 2015, s. 107-139.
- Toroslu, Haluk. "Kamu Barışına Karşı Suçlar Bakımından Tahrik Kavramı", *Prof. Dr. NEVZAT TOROSLU'YA Armağan, C-II*, AÜ Yayınları, Ankara, 2015, s. 1201-1231.
- Trager, Robert/ Dickerson, Donna L. *21. Yüzyılda İfade Hürriyeti* (Çev.: A. Nuri Yurdusev), Liberal Düşünce Topluluğu Yayınevi, Ankara, 2003.
- Tuğcu, M. Said. "Althusser'in İdeoloji Kavramı Bağlamında 'Operasyon Argo' Filminin Analizi" *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 3, 2016, s. 55-71.

Tunç, Hasan/ Erdoğan Murat. “Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokratik Toplum Düzeninde Gereklik İle Açık ve Yakın Tehlike Kavramları”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 16, 2020, s. 1295-1321.

Türkoğlu, Selin. “Terör Örgütünün Propagandası Suçu (TMK M. 7/2-5)”, *Suç ve Ceza*, S. 1, 2021, s. 161-192.

Ustabulut, Batuhan. “İfade Özgürlüğünde Açık ve Mevcut Tehlike”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 16, 2017, s. 27-59.

Yıldırım, Zeki. “Türkiye’de İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar”, *EÜHFD*, C. 16, S. 1-2, 2012, s. 53-86.

Yıldırım, Zeki. *İfade ve Basın Özgürlüğü Bağlamında Terör Örgütünün Propagandası Suçu*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.

<https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/KanunTeklifi/256570>.

<https://hudoc.echr.coe.int/fulltext>, (Erişim Tarihi: 10.09.2022).